

G.Ü. İSLÂHIYE İİBF ULUSLARARASI E-DERGİ
GAZİANTEP UNİVERSİTY INTERNATIONAL E-JOURNAL OF FACULTY
OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES IN ISLAHIYE

İSİDER

Cilt: 8 • Sayı: 8 • Aralık 2024
Vol: 8 • No: 8 • December 2024

e-ISSN: 2148-5593

<http://dergipark.gov.tr/iibfud>
e-mail: islahiyeiibfdergi@gmail.com

İSİDER, uluslararası hakemli, açık erişimli bilimsel bir dergi olup; Akademia Sosyal Bilimler İndeksi'nde (ASOS Index), Academic Researches Indeks (ACARIndex) ve Directory of Research Journals Indexing (DRJI)'de taranmaktadır.

EDİTÖR KURULU (EDITORIAL BOARD)

Editörler (Editors)

Prof. Dr. Taner AKÇACI

Editör Yardımcıları (Assistant Editors)

Dr. Eray GEMİCİ

Dr. M. Cevat YILDIRIM

Dr. Ali GÖK

Yayın Kurulu (Board of Editors)

Prof. Dr. Taner AKÇACI
(Gaziantep Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim Halil EKŞİ
(Gaziantep Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim ARSLAN
(Gaziantep Üniversitesi)

Doç. Dr. Eray GEMİCİ
(Gaziantep Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi M. Cevat YILDIRIM
(Gaziantep Üniversitesi)

Dr. Khairulla MASSADIKOV
(Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-
Kazak Üniversitesi)

Dr. Afrim JUSUFI
(Dardiana Üniversitesi)

Dr. Aidarbek AMIRBEK
(Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-
Kazak Üniversitesi)

Türkçe Dil Editörü

(Turkish Language Editor)

Arş. Gör. Göksel TÜRKER

(Gaziantep Üniversitesi)

Yönetim Yeri ve Adresi (Executive Office)

Gaziantep Üniversitesi
İslâhiye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
27800, İslâhiye / GAZİANTEP

Web: dergipark.gov.tr/pub/iiibfud

E-Mail: islahiyeiibfdergi@gmail.com

G.Ü. İslâhiye İİBF Uluslararası E-Dergi (İSİDER), yılda bir kez Aralık ayında elektronik olarak yayımlanan uluslararası hakemli, bilimsel bir dergidir.

Dergide yer alan yazılar kaynak gösterilmeksizin kısmen ya da tamamen iktibas edilemez. Bu dergide yayınlanan çalışmaların bilim ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergimize gönderilen çalışmalar, alanında uzman iki ayrı hakem tarafından incelendikten sonra uygun görülenler yayınlanmaktadır. Yazım kurallarına ilişkin bilgilere dergimizin web adresinde yer verilmiştir.

Bu derginin tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin almaksızın hiçbir iletişim ve kopyalama sistemi kullanılarak yeniden kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve satılamaz.

Gaziantep University International E-Journal Of Faculty Of Economics And Administrative Sciences In Islahiye (JFEASI), is an international peer-reviewed journal which is published electronically once a year in December. The articles cannot be cited partly or entirely without showing resources. The responsibility about scientific and grammatical issues is belong to authors. The papers sent to the journal are reviewed by two referees and after their approval, they will be sent to edit before being published. Writing & Publishing Policies can be found in the journal's website.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored or introduced into a retrieval system without prior written permission.

Makaleler / Articles

Firmaların İhracat Engelleri Algısı ve İhracat Performansı

Firm's Perception of Export Barriers and Export Performance

Ayça PEKMEZ BAHÇECİ, Hanifi Murat MUTLU & İbrahim AKBEN

1-15

Katı Atık Kavramına Küresel Bir Bakış ve Katı Atık Yönetimi Üzerine Politika Önerileri

A Global Perspective on Solid Waste Concept and Policy Recommendations for Solid Waste Management

A. Muhammet BANAZILI

16-27

Küçük Şehirlerde Sürdürülebilir Turizmin Geliştirilmesi: Yönetişim ve Pazarlama Yaklaşımları

Developing Sustainable Tourism in Small Towns: Governance and Marketing Approaches

Hasan Hüseyin TÜRKMEN

28-46

FİRMALARIN İHRACAT ENGELLERİ ALGISI VE İHRACAT PERFORMANSI*

FIRMS' PERCEPTION OF EXPORT BARRIERS AND EXPORT PERFORMANCE

Ayça PEKMEZ BAHÇECİ¹

Hanifi Murat MUTLU²

İbrahim AKBEN³

Öz

İhracatın hem niteliksel hem de niceliksel gelişimi sadece destekleyici politikalara dayandırılmamalıdır. Devlet destek ve teşviklerinin rolü son derece önemlidir. Ancak firmaların herhangi bir ihracat girişiminde bulunmama nedenlerinin tespiti gereklidir. Dolayısıyla, ihracatı teşvik eden ve uluslararası rekabetçiliği yüksek bir ekosistem hedefleyen ülkelerin, “ihracat engellerini” sistematik bir biçimde analiz etmeleri gerekmektedir. Bu engeller sektörel, bürokratik ya da algısal olabilir. Ayrıca ihracat engelleri hiç ihracat yapmamış, ihracata yeni başlamış ya da düzenli ihracat yapan firmalar açısından da farklılaşabilmektedir. Bu çalışma farklı bölge ve ülkelerde farklı ürünlerin ihracatını yapan firmaların ihracat engellerini algılama biçimlerini karşılaştırılmayı hedeflemektedir. Çalışmada 2012 ve 2022 yılları arasında “Web of Science” veri tabanında yayınlanan araştırma makalelerinin bibliyometrik analizi R Studio-Biblioshiny yazılımı kullanılarak yapılmaktadır. İhracat engellerine ait öncüllerin doğası ve etkileri araştırılarak değerlendirilmektedir. Çalışmanın ihracat engellerinin sistematik bir biçimde ortaya konularak ülkelerin ihracat performanslarını yönetmeye yönelik politikalar geliştirilmelerine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, bu konuda ileride yapılacak bilimsel araştırmalar için bütüncül bir literatür incelemesi sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelime: İhracat, İhracat Engelleri, İhracat Performansı.

JEL Kodu: F14, F35, M39

* Bu çalışma 3-5 Aralık 2021 tarihinde International Symposium on Current Developments in Science, Technology and Social Sempozyumunda sunulan “Firmaların İhracat Destek ve Engelleri Algısı Üzerine Ülkeler Arası Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme” isimli bildirinin genişletilmiş halidir. Çalışma, birinci yazarın doktora tez çalışmasından üretilmiş olup diğer yazarlar asıl ve ortak tez danışmanlarıdır.

¹ Öğr. Gör. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü, aycabahceci@gantep.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5649-4631.

² Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, mmutlu@gantep.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9757-6708.

³ Doç. Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, ibrahim.akben@hku.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3268-0242.

Abstract

Both qualitative and quantitative development of exports should not be based solely on supportive policies. The role of government supports and incentives is extremely important. However, it is necessary to determine the reasons why companies do not undertake any export initiatives. Therefore, countries that encourage exports and aim for an ecosystem with high international competitiveness need to analyze "export barriers" systematically. These barriers may be sectoral, bureaucratic or perceptual. In addition, export barriers may differ for companies that have never exported, have just started exporting, or export regularly. This study aims to compare the way companies exporting different products in different regions and countries perceive export barriers. In this study, bibliometric analysis of research articles published in the "Web of Science" database between 2012 and 2022 is performed using R Studio-Biblioshiny software. The nature and effects of the antecedents of export barriers are investigated and evaluated. The study will contribute to the development of policies to manage the export performance of countries by systematically revealing export barriers. It also aims to provide a holistic literature review for future scientific research on this subject.

Keywords: Export, Export Barriers, Export Performance.

JEL Codes: F14, F35, M39.

1. GİRİŞ

İhracat, ülkelerin ekonomik göstergelerinde yarattığı etki ve önemi nedeniyle, iktisat disiplinin yanı sıra farklı akademik disiplinlerinde odağında yer almaktadır. Özellikle, mikro ve makro açıdan ihracat performansını teşvik edecek ya da kısıtlayacak anahtar değişkenleri tanımlamak, etki yön ve güçlerini belirlemek, sadece akademik dünyanın dikkatini çekmekle kalmamış, ülkedeki politika yapıcılar ve şirketlerde yer alan uygulamacılar ve karar alıcılar açısından da incelemeye değer olarak ele alınmıştır. Araştırmacılar, ihracatı destekleyici unsurlar kadar, engel olarak tanımlanacak değişkenleri de doğru şekilde belirleme çabası içerisinde bulunmuşlardır. İhracat engelleri üzerine ampirik araştırmalar, ilk olarak 1960'ların ortalarında ortaya çıkmış, araştırmalar 1980'li yıllarda yoğunlaşmış (Levitt, 1983: 92-102), günümüzde de ve hala önemini değerini koruyan bir araştırma konusu olmayı sürdürmektedir. Üretimin ilk aşamasından nihai tüketiciye kadar ihracat yapma sürecinde karşılaşılan engellerin algılanması ve önlemlerin alınması ihracat süreci için her zaman en önemli konulardan biri olmaktadır. Engel kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde "*bir şeyin gerçekleşmesini önleyen sebep, mâni, mahzur, müşkül, pürüz, mânia, handikap, ket*" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım çerçevesinde engel, sadece somut unsurlardan oluşmamakta soyut unsurları içermesi ve doğrudan ya da dolaylı olarak karşımıza çıkması muhtemel her türlü engelleyici unsuru içermektedir. Özellikle günümüzün karmaşık uluslararası ticaret ağı ve yapısı açısından incelendiğinde, engeller ihracatçı ülke kaynaklı olabileceği gibi transit geçiş ülkeleri ya da ithalatçı ülke kaynaklı olabilir. Ayrıca bu engeller, yasa ve yönetmeliklere dayalı olarak daha tanımlayıcı düzenlenebileceği gibi tamamen yazılı olmayan hatta bazı durumlarda keyfi olarak da ele alınabilecek yapılar barındırabilmektedir. Dolayısıyla, bu alandaki literatür incelendiğinde uluslararası ticaretin gelişimine paralel olarak ihracat engeli kavramında da birtakım farklılaşmaların oluşması beklenebilir. Bu makale çalışması, 2012-2022 yılları arasında ihracat engeli kavramını araştırma konusu edinmiş makalelere yönelik bir literatür incelemesi yapmayı amaçlamaktadır. Böylelikle, bu çalışma ile uluslararası ticaretin hızlı bir ivmelenme içinde bulunduğu son on yıllık dönemde ihracat engel algısının nelerden oluştuğu ve akademik olarak hangi açılardan incelendiğinin tespiti hedeflenmektedir. Çalışma aynı zamanda hem ihracata yeni başlayanlar hem de aktif ihracat yapan firmalar için pazar payını artırmada, faaliyetlerini genişletmede ve daha iyi bir performansa ulaşmada katkı sağlaması için öngörü oluşturmaktadır. Ayrıca ihracata dayalı bir büyüme modeli içerisinde yer alan çoğu ülke için daha yüksek bir uluslararası rekabetçi yapının sağlanmasına ve ihracatı teşvik eden bir ekosistemin nasıl oluşturulacağına ilişkin katkılar da sağlayacaktır.

2. LİTERATÜR

İhracat engelleri, firmanın uluslararası pazarlarda ticari operasyonlar başlatma, geliştirme veya sürdürme yeteneğini engelleyen tüm kısıtlamalar olarak tanımlanabilmektedir (Leonidou, 2004: 281). Leonidou (1995a) ihracat engellerini içsel ve dışsal ile yerel ve yabancı engeller olarak sınıflandırmaktadır. Örgüt içerisinde kaynaklanan engeller içsel, dış çevreden kaynaklanan engeller dışsal engeller olarak tanımlanmaktadır. Firmanın üretim yaptığı ülkedeki engeller yerel, hedef ülkelerdeki engeller ise yabancı engelleri oluşturmaktadır.

Bilindiği üzere, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) bir ülkedeki yerleşik ekosistemin anahtar dişlilerini oluşturmakta ve ülke ekonomilerinin gelişmesinde ve kalkınmasında önemli bir rol oynamakta olup istihdam yaratılmasında, inovasyonda ve ekonomik yenilenmede önemli ölçüde katkılar sunmaktadır (Westhead, Wright ve Ucbasaran, 2004: 501-522). Bu nedenle birçok çalışmanın araştırma evreni KOBİ'lerden oluşmaktadır. Narayanan (2015), Leonidou'nun yaklaşımına göre KOBİ'lerin uluslararasılaşma yolunda karşılaştıkları ihracat engellerini ele almaktadır. KOBİ'lerin modern yaklaşımları, uluslararasılaşmada ortaya çıkan geleneksel zorlukların çoğunun üstesinden gelmede etkili olduğunu vurgulamaktadır. Firmaların, içeriden dinamik çözümler bularak iç engelleri aşmada başarılı olduğunu ve dış engel noktasında da hükümet ve politika yapıcıların desteğine ihtiyacı duydukları ortaya atılmaktadır (Narayanan, 2015).

Saleh, Donovan, Le ve Safari (2021) Vietnamlı işletmeler arasındaki motivasyonları ve engelleri ampirik olarak analiz etmeye çalışmaktadır. Çalışma, Vietnam'daki üç bölgeden seçilen KOBİ'ler arasındaki altı odak grubu incelemek için mevcut literatürden geliştirilen tematik analiz yöntemini ve sınıflandırmaları uygulamaktadır. Sonuçlar, Vietnamlı KOBİ'lerin tarife ve tarife dışı engellerle başa çıkmada, denizaşırı pazarlar hakkında bilgiye erişmede ve uluslararası pazarlara girmek için gerekli vasıflı işgücünü işe alma ve sürdürmede önemli zorluklar yaşadıklarını göstermektedir. Vietnamlı KOBİ'ler için ihracat zorlukları hakkında firma düzeyinde algılar hakkında yeni kanıtlar sunmaktadır.

Morini, Polis, Silva ve Junior (2021) gelişmekte olan pazarlarda KOBİ'lerin ihracat sürecini etkileyen iç ve dış engellerin belirlenmesini amaç edinmektedirler. Teknoloji dışı 53 küçük ölçekli, 18 orta ölçekli şirkete yapılan anket yöntemi verilerine doğrulayıcı faktör analiz, yapısal eşitlik modellemesi yapmıştır. Kişisel özellikler, yönetim, finansal, pazar ve girişimcilik içsel; siyasi, ekonomik-hukuki, prosedürel-parasal, sosyokültürel dışsal ihracat engelleri oluşturdukları yapı mevcuttur. Dış engeller açısından hükümet ve sosyokültürel engeller, iç engeller açısından ise piyasa engelleri ve yöneticinin kişisel özelliklerinin daha büyük öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Bertrand, Betschinger ve Brea-Solís (2022) gelişmekte olan ülkelerdeki KOBİ'lerin ihracat engelleri anlayışı araştırılması üzerine 402 Rus firmasına ulaşılarak bulanık küme Niteliksel Karşılaştırmalı Analiz yapmaktadır. Tanımlayıcı istatistikler, ihracat yapma ve yapmama koşullarının analizi değerlendirilerek belirli bir koşulun varlığının da yokluğunun da, ihracat yapmama ile ilişkili olabileceğini öne sürmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki KOBİ'lerin neden diğer gelişmekte olan ülkelere ihracat yapmadığını açıklayan farklı koşulların etkileşimi hakkında bilgi vermeye çalışmaktadır. Firmanın iç kaynakları, ilişkisel varlıkları ve iç pazar ortamının; firma yaşı, ittifak üyeliği, yolsuzluk ve büyüme ortamı; firma büyüklüğü, firma Ar-Ge yatırımı ve firma yaşı birleşik yokluğu veya varlığı, ihracat engellerine yol açtığı ve diğer gelişmekte olan ülkelere ihracatın yerel bir stratejik ittifakla birlikte iç kaynak tabanına bağlı olduğu sonucuna varılmaktadır.

İhracat deneyimi, ihracat finansmanı, lojistik ve sermaye gibi konularla ihracat engellerinin ilişkilendirildiği çalışmalarda literatürde yer almaktadır. Milanzi (2012), Tanzanya'da yerleşik firmaların ihracat faaliyetlerini başlatma ve/veya genişletmeye çalışırken karşılaştıkları ihracat engellerini ve bu engelleri aşmak için kullandıkları stratejileri incelemektedir. Araştırma, firma yöneticilerinin sürdürdüğü toplam iletişim sayısı olan ağ boyutu, belirli bir ağdaki farklı bağların

sayısını gösteren ağ niteliği ve firmanın girişimcilerinin farklı ağ kaynaklarına erişme yeteneğini içeren bağlantı gücünün, ihracat engelleri algısı üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Çalışmada ihracat engelleri, ihracat pazar bilgisi, firma kapasitesi, ihracat finansmanı ve düzenleyici kurumlardan kaynaklanan engellerle çerçevelenmektedir. Bir sosyal ağ perspektifine dayanan bu araştırma, farklı ağları kullanan firmaların normalde daha az ihracat engeliyle karşılaşması gerektiği hipotezi üzerine kurgulanmaktadır. 122 imalat firmasından, anket yöntemiyle elde edilen verinin analizi neticesinde, ağ oluşturma'nın ihracat engellerini azalttığı bulgulanmaktadır.

Castillo, Ramón, Real ve Pérez (2013), algılanan ihracat engelleri ve ihracat yoğunluğu arasındaki ilişki üzerine, firmanın Ar-Ge yatırımı ve ihracat deneyiminin düzenleyici etkilerini ve bu etkilerin uluslararası ortamda algılanan karışıklık düzeyine bağlı olarak değişip değişmediğini incelemektedir. Yerel bağlamda farklı sektörlerle ait 214 şirketten oluşan bir örneklemeden elde edilen veriler kullanılarak, açıklayıcı faktör analizi ve hiyerarşik regresyon analizi ile test yapılmaktadır. Gerçekleştirilen analiz sonuçları, şirketler tarafından ihracat engelleri algısı büyüdükçe, ihracat yoğunluklarının o derece düşük olduğu; Ar-Ge yatırımı yüksek olduğunda ihracat engellerinin ihracat yoğunluğu üzerindeki olumsuz etkisinin azaldığı; daha az algılanan karışıklığın olduğu bir senaryoda, Ar-Ge'ye yapılan yatırımın ihracat engelleri ile ihracat yoğunluğu arasındaki ilişki üzerindeki olumlu düzenleyici etkisinin daha fazla olduğuna dair kanıtlar göstermektedir. Aynı ilişki üzerinde ihracat deneyiminin önemli bir etkisinin olmadığı da vurgulanmaktadır.

Kaprálová (2017) Latin Amerika'daki Çek şirketlerinin karşılaştığı ihracat engelleri üzerine yaptığı araştırma makalesinde, lojistik komplikasyonlar ya da sermaye eksikliği gibi engellerin görüldüğü ihracatçıları için önemli olmadığı; kültürel farklılıkların ve nitelikli personel eksikliğinin, hedef ülkede korumacılık ve bürokrasi kadar önemli bir engel olduğunu tespit etmektedir. Ayrıca, bu çalışmada bazı engellerin önemini yanı sıra firmanın bunları kârlı bir şekilde aşma yeteneğinin algılanmasının, sorumlu ihracat yöneticisinin zihinsel modeliyle yüksek oranda bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Shang (2014), ürün odaklı ihracat engelleri üzerine yaptığı çalışmada, ürün bazlı engel oluşumlarını ortaya koymaktadır. Mataveli, Ayala, Gil ve Roldan (2022) Brezilya'daki 318 ihracat şirketine beşeri sermaye, kültürel, idari ve finansal ihracat engellerinin ürün ihracat engeli üzerine etkisini incelemeyi amaçladıkları çalışmalarında, beşeri sermaye, kültürel ve finansal engellerin ihracat engelleri üzerinde büyük bir etkisi olduğu açığa çıkmaktadır. Ürün bazlı çalışmalar olduğu gibi endüstri türlerine göre ayırım yapan ve ihracat engellerini inceleyen çalışmalar mevcuttur. Radojevic, Marjanovic ve Radovanov (2014) çalışmasında, Sırp ihracatçıların sahip olduğu firma özelliklerinin, ihracat deneyimlerinin, sermaye mülkiyet yapısının ve endüstri türünün ihracat engel algısı üzerine etkisini analiz etmektedir. Bu çalışma, firmanın iç ortamı, iç iş ortamı ve dış pazarların incelenen faktörleri arasında ihracatın önündeki engellerin belirlenmesini, engelleri etki seviyelerine göre sıralamayı, engellerin değerlendirilmesindeki farklılıkları tespit etmeyi amaçlamaktadır. Sırp ihracatçıları için ihracatın önündeki engellerin diğer ülkelerdeki ihracatçıların karşılaştığı engellere benzer olduğu ve bunların etki düzeyinin firmanın özelliklerine bağlı olduğu görülmektedir. 178 ihracatçının katıldığı anket yöntemiyle toplanan veriler tanımlayıcı istatistikler, gruplar arası farklılıklar ve korelasyon testleri ile analiz etmektedir. İhracat engellerinin çoğunun yerel iş ortamından kaynaklandığı ve firmanın büyüklüğü, ihracat deneyimi ve sermaye sahipliği arasında ihracat işi için sorunlara neden olabilecek belirli faktörlerle bir korelasyon olduğunu belirtmektedir. Özellikle, firmanın büyüklüğü ile ihracatın finansmanı için gerekli sermaye eksikliği; ihracatın finansmanı için uygulanan kredi prosedürleri ve maliyetleri; yerli döviz kuru ve ihracatçıları birliği desteği arasında zayıf negatif korelasyon tespit etmektedir. İhracat deneyimi ile ürünü dış pazar standartlarına göre ayarlama yeteneği; dış pazarlarda fiyat rekabet gücünün sağlanması, dış pazarlarda ihracat tarifeleri ve dış pazarlarda yasal düzenleme pozitif zayıf korelasyon olduğunu gözlemlemektedir. Sermaye sahipliği ile ihracatın finansmanı için gerekli sermaye eksikliği;

yönetimin işletmeyi ihraç etme taahhüdü, dış pazarlar hakkında bilgi toplama; dış pazarlarda tanıtım; ulusal ihracat markalama politikası; yabancı ortaklarla işbirliği ve dış pazarlardaki satıştan gelen para girişi negatif zayıf korelasyon olduğunu vurgulamaktadır.

Silva, Franco ve Magrinho (2016) farklı firma büyüklükleri ve endüstri türleri karşılaştırılarak ihracat engellerinin önemi araştırmayı amaçlamaktadır. Portekiz Sanayi Derneği – İş Konfederasyonu tarafından tutulan veri tabanından alınan 529 Portekizli ihracat firmasının verilerine çok değişkenli varyans analizini (MANOVA) ile Tukey HSD testi yapılarak, firmalar tarafından belirtilen daha önemli ihracat engellerinin içeriden daha fazla dış kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Hizmet ve perakende ticaret sektörlerinin ihracat engelleri konusunda en büyük özellikleri rapor eden sektörler olduğunu tespit etmektedir. Bulgular firmaların büyüklüğünden çok sanayileşme durumu ile ilişkilendirilmektedir. Sektöre özgü ihracat engellerini bilmek, şirketlerin yalnızca ihracat süreçlerini daha iyi koordine etmelerini ve gerçekleştirmelerini sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda rakiplerinin davranışlarını daha iyi tahmin etmelerini sağlamaktadır.

Son on yıllık dönemde engeller üzerine yapılan akademik çalışmalarda, birbirinden farklı sektörlerin ihracat engel algısı ve etki düzeylerinin değerlendirilmesi de yapılmaktadır. Bjarnason, Marshall ve Eyjólfsson (2015) İzlanda’da deniz ürünleri ihracatında 1993 ve 2011 yıllarında yapılmış olan çalışmalardan sağlanan verileri nitel ve nicel olarak karşılaştırmalı bir biçimde incelemiştir. Çalışma, yirmi yıllık bir periyod içerisinde, İzlanda deniz ürünlerinin ihracatına yönelik algılanan engellerdeki değişim ve dönüşümü açığa çıkarmayı hedeflemektedir. 1993 yılında 60 firmadan, 2011 yılında ise 119 firmadan veri elde edilmiştir. Hem 1993 hem de 2011’de var olan ihracatın önündeki dokuz ana engelin yanı sıra yalnızca 1993’te veya yalnızca 2011’de geçerli olan yedi faktör daha yer almaktadır. Çalışmada, İzlanda’da deniz ürünlerine özgü ihracatta karşılaşılan ve her iki dönemde de ortak olan ihracat engelleri, en yüksek etki derecesine sahip engeller ve son olarak içsel – dışsal ihracat engelleri şeklinde sınıflandırmalar yapılmaktadır. İçsel ihracat engelleri, yüksek nakliye maliyeti, üretim maliyeti ve üreticilerle resmi olmayan bağlar; dışsal ihracat engelleri yabancı rakiplere verilen sübvansiyonlar, arzadaki mevsimsel dalgalanmalar, arz kıtlığı, coğrafi mesafe, dış pazarlarda ithalat tarifeleri, yüksek reel döviz kuru, istikrarsız iş ortamı, global ekonomik durgunluk, devlet desteğinin yetersizliği, dış rekabet, ihracat pazarlarında fiyat, talep ve döviz dalgalanmaları olarak değerlendirilmektedir. Yıllar içerisinde birincil ürünleri ihraç etmektense işlenmiş ürünleri ihraç etmeyi tercih ettikleri yönünde bulgular tespit edilmiştir.

Huu (2016) çalışmasında, uluslararası pazarlarda deniz ürünleri ihracatının önündeki engelleri belirlemek ve bunların ABD pazarını hedefleyen Vietnam deniz ürünleri şirketlerinin ihracatları üzerindeki etkileri ampirik olarak test etmeyi amaçlamaktadır. Engellerin ihracatçı firmanın performansı üzerindeki etkisi, ürün engelleri, teknolojik, dağıtım, lojistik ve prosedür engelleri gibi gruplar tarafından analiz etmektedir. Uygulamada tüm bu engellerin üstesinden gelmek için öneriler geliştirilmeye çalışılmaktadır. López, García ve Medardo (2017) Kolombiya, Meksika ve Ekvador’da çiçek firmalarının kendilerini küresel pazarda konumlandırmak için karşılaştıkları engelleri incelemektedir. İç engeller yönetimsel yönler, bilgi-tecrübe, organizasyonel yönler, pazarlama uzmanlığı, işletme yönleri; dış engeller prosedürlerle ilgili yönler, yönetimle ilgili yönler, görevler ve işlevler olarak ayrıma tabi tutulmaktadır. Her ülkede atanan ağırlıklarda önemli farklılıklar olmasına rağmen, iç engellerde operasyonel faktörler, dış engellerde ise hükümet faktörleri daha fazla müdahale olarak algılanan engeller olarak belirlenmektedir. Ayrıca operasyonel faktörler; ihracat faaliyetlerini uygulamak için gereken süre, yetersiz personel, ihracat konusunda eğitim eksikliği, uygun olmayan-modası geçmiş teknoloji, iletişim-işçilik maliyetleri ve ihracat kapasitesini içermektedir. Gebrewahid ve Wald (2017) Etiyopya deri ayakkabı endüstrisindeki ihracat engellerini ampirik olarak araştırmaktadır. İç ve dış engeller olarak ele almaktadır. Sektörde yaygın olarak, önceki çalışmalarla uyumlu on engel belirlendiği gözlenirken, lojistik ve ihracat pazarlaması gibi birkaç yeni engel de tespit edilmektedir. Firma düzeyinde, belirli engellerle karşılaşan farklı firma

kümelere oluştuğu gözlemlenmiştir. Bu sayede, kümelenme üyeliğine bağlı olarak, rekabet gücünü artırmak için hangi ihracat engellerine odaklanması gerektiği daha kolay tespit edilebilmekte ve kamu otoritesine bu bağlamda çözüm önerileri sunulabilmektedir.

Kahiya (2013), farklı zaman dilimlerini dikkate alarak ihracat engelleri kavramını açıklamaktadır. Yeni girişimleri geleneksel girişimlerden ayırarak, ihracat engellerinin uluslararasılaşmaya giden yolu tahmin edebileceğini göstermektedir. Bu yolda aşamalı uluslararasılaşma, beceri ve bilgi eksikliğinden kaynaklanırken, hızlı uluslararasılaşma, olumlu yönetsel yönelimden ve ev sahibi pazarda güven eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Politika oluşturma perspektifinden bakıldığında, bu çalışma, nüfus içindeki uluslararası yeni girişim-geleneksel girişim oranını tahmin etmek için bir temel ve aynı zamanda teşviklerin ihtiyaç temelli hedeflenmesi için öğretici bir temel sağlamaktadır. Kahiya ve Dean (2014) 1995-2010 zaman dilimi içinde ihracat engellerinin etkisini inceledikleri çalışmalarında, ihracatçı güveni azaldıkça artan ihracat engellerinin etkisiyle, etki ve ihracat engel yoğunluğu arasında ters bir ilişki olabileceğini önermektedirler. Açıklayıcı faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi tekniklerini ve ikili lojistik regresyon yöntemlerini kullanarak elde ettikleri sonuçlar, ihracat engellerinin etkisinin zaman içinde önemli ölçüde değiştiğini göstermektedir. 2010 ihracatçı örneğinin, 1995 grubuna göre ihracat engellerini etkili olarak görme olasılığının iki ile dokuz kat daha fazla olduğu saptanmaktadır. Bu tür kanıtlar, lojistik ve dağıtım faktörleri, iç kaynak kısıtlamaları, ticaretle ilgili engeller, iç pazar faktörleri, para birimi ve ödeme engelleri bağlamında özellikle güçlü gözükmektedir. Zaman dilimi ve veriler açısından aynı fakat farklı değişkenleri inceledikleri Kahiya, Dean ve Heyl (2014) çalışmasında, Yeni Zelanda'da 1995-2010 yıllarında ihracat engellerinin etkisini araştırmaktadır. İhracat engellerinin zaman içinde etkisini incelemek, ihracat geliştirme programlarını ihracatçı ihtiyaçları ile uyumlu hale getirmek ve ayrıca ihracata yardımcı olmak için esas teşkil etmektedir. Veriler, aynı anket aracı kullanılarak, aynı çalışan gruptan imalat ihracatçıların basit rastgele olasılıklı örnekleri aracılığıyla alınmaktadır. İhracat engellerinin etkisinin iki dönem boyunca belirgin şekilde farklılaştığını göstermektedir. Serbest ticarete bağlılık, bilgi ve iletişim teknolojisi iletişiminin benimsenmesinin artması ve döviz kurunun dalgalanması, ihracatçıları için ihracat engellerinin etkisini şekillendirmektedir. Bu nedenle, geçmiş araştırmalar ihracat engeli etkisindeki değişimi organizasyonel ve uluslararasılaşma değişkenlerine atfederken, çalışma zaman içinde kurumsal çevrenin ihracat engeli etkisini açıklayabileceğini öne sürmektedir. Bir sonraki yıl yayınlanan Kahiya ve Dean (2015) çalışmasında, ihracat geliştirme aşamaları ve ihracat engellerinin etkisi arasındaki ilişkiyi incelemektedir. 145 Yeni Zelanda firmasına uygulanan anket verilerinden elde edilen sonuçlar, kaynak kısıtlamalarının, pazarlama engellerinin, bilgi ve deneyim engellerinin ve ihracat prosedürü engellerinin "ihracat aşamasına bağlı" olduğunu göstermektedir. İhracat aşamasına bağlı engellerle ilgili olarak, yalnızca gelişimin erken aşamaları ile çok ileri aşamalarını karşılaştırıldığında farklılıklar söz konusudur. Bu sonuçlar aynı zamanda ihracat aşamaları ile ihracat engellerinin etkisi arasında ters bir ilişki olduğunu öne süren büyük hipotezi de çürütmektedir. Daha sonraki yıllarda yapılan makaleler üzerinden değerlendirmelerde, Kahiya (2016) ihracat engelleri üzerine 130 makalenin gözden geçirilmesinin ardından, uluslararası ticarete yükümlülükler ve ihracat engelleriyle ilgili alan yazına katkıda bulunmaktadır. Uluslararası ticarete yükümlülüklerin ihracat engellerine etkisi vurgulamaktadır. Kahiya (2018) çalışması ihracat engelleri üzerine elli yıllık bir araştırmayı içermektedir. Firma demografisi, ihracat girişimi özellikleri, yönetsel faktörler, çevresel ve operasyonel faktörler ve uluslararası ticaret ortamı kategorilerine giren bu tür otuz altı değişkeni tanımlamaktadır. Kaynak temelli görüş, uluslararasılaşma, ağ ve kurumsal teoriler ile iki örtük teoriyi (yani atıf ve rasyonelleştirme) tanımlamaktadır. Gelişmekte olan piyasaların, ülkeler arası karşılaştırmaların ve gelişmiş çok değişkenli analitik araçların yeterince temsil edilmediğini vurgulamaktadır.

İhracat engelleriyle ihracat performansının incelendiği çalışmalar söz konusudur. Dudko (2013) çalışmasında Rusya Federasyonu'ndaki ihracat engellerini ve teşviklerini analiz etmektedir. Ticaret

yapan ülkeler arasındaki mesafe, ortak bir ülkenin ekonomik büyüklüğü ve tarihi gibi çeşitli gayri resmi koşulların, Rusya'nın ihracat değerini belirlediği ön plana çıkmaktadır. Belirli mal türünün ihracat performansını etkilemek için kullanılabilen çok çeşitli araçlar bulunduğunu belirtmektedir. Rusya ihracatını yeniden yapılandırmak, enerji kaynakları ile hammaddelerin payını azaltmak ve sanayi mallarından birini artırmak için çaba gösterdiğini açıklamaktadır. Ülke açısından ihracat politikalarının anlaşılması ve ekonominin gelişmesi açısından araştırmanın önemini vurgulamaktadır.

Ismail, Islam ve Bakar (2013) Malezya'daki KOBİ'lerin helal işlenmiş gıda ürünlerinde ihracat çabalarını engelleyen faktörleri incelemektedir. Araştırmacılar, helal gıda işleme endüstrisinin ihracat performansının artırılmasının, ülkenin küresel helal merkezi olma isteği açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır. Sonuçlar, prosedürel engellerin iç ve dış engellerden daha engelleyici olduğunu göstermektedir. Gıda kalite güvence belgesinin tanınmaması, yüksek tarife, ihracatı teşvik etmek için yetersiz vergi teşvikleri, ihracat engellerini aşmak için devlet yardımının olmaması, ihracat ürünleri için çok yüksek standartlar, ödemedeki gecikmeler, yetersiz piyasa bilgisi ve aşırı belge ve evrak ihtiyacı ihracatın önündeki önemli prosedürel engeller olarak görmektedir. Çalışmanın sonucu, helal gıda üreticileri ve ihracatçılarının rekabetçi uluslararası pazarlarda varlıklarını sürdürmek için rekabet edebilirlik kazanma ve uygun iş stratejileri belirleme konusunda daha ciddi olmalarına ve kamu ile özel sektöre ait destek sağlayan kuruluşların mevcut politikaları değiştirmelerine veya helal gıda işleyen KOBİ'ler lehine yenilerini formüle etmelerine yardımcı olacağını göstermektedir.

Garcia ve Kolbe (2017) meyve ve sebze sektöründe ihracat hizmet sağlayıcılarının iç ihracat engellerini aşmaya yönelik yaklaşımlarını incelemektedir. Görüşme tekniği kullanılarak dağıtım şirketlerinin hangi spesifik dinamik yeteneklerinin ihracat performansının iyileştirilmesine katkıda bulunduğunu belirlemektedir. Dört dinamik yeteneğin, ilişki yönetimi, tüketici odaklılık, şeffaflık ve değer zinciri boyunca iletişim ve marka yönetiminin, şirket içi engellerin ve stratejilerin çoğunun çözümlenmesine yardımcı olabileceğini ve bunun sonucunda, ihracat sonuçlarını olumlu yönde etkilemekte olduğunu ortaya koymaktadır. Sinkovics, Kurt ve Sinkovics (2018) ihracat taahhüdü ve ihracat deneyiminin algılanan ihracat engelleri ile ihracat performansına etkisini araştırmaktadır. Kontrol değişkeni olarak firma büyüklüğünü belirlemektedir. Yani bu çalışmada, kapsamlı bir ağ oluşturma kavramı olan eşleştirmenin, küçük ihracatçı firmaların algılanan ihracat engelleri ve ihracat performansı üzerindeki etkisini incelemektedir. Eşleştirme, algılanan iç/dış ihracat engellerinin ihracat performansına bağlantısını etkileyen bir düzenleyici değişken olarak sunmaktadır. İngiltere merkezli 106 ihracatçı KOBİ'den oluşan bir örneklem kullanarak, eşleştirmenin algılanan iç ihracat engellerinin ihracat performansı üzerindeki olumsuz etkisini azalttığını vurgulamaktadır. İhracat deneyiminin ve ihracat taahhüdünün, yöneticilerin algılanan iç ve dış ihracat engellerini azalttığını göstermektedir. İhracat engellerinin aşılması, böylece milliyetçi politikalar yoluyla ortaya çıkan zorlukları dengelemesi söz konusu olacağını öne sürmektedir. Syaifuddin, Rahman Hizir ve Faisal (2020) firma yetenekleri ve müşteri ilişkileri aracı değişkenlerinin ihracat engeli ve ihracat performansına etkisini araştırarak aracı değişken rolünü ortaya koymaktadır. Yana, Lubis, Sofyan ve Faisal (2020) aracı değişkenlerin ihracat engellerini azaltma kabiliyetinin etkisi araştırmakta ve emtia ihracatı yapan şirketlerin önündeki engelleri nasıl aşmaya çalıştığına odaklanmaktadır. Aracı değişkenleri etkileyen ve aynı zamanda ihracat performansını etkileyen iki bağımsız değişken, firma yetkinliği ve müşteri ilişkileri olarak belirtmektedir. Sonuçlar, önemli olmayan olumsuz bir etkiye sahip olan uzman performansına yönelik firma yetkinlik yolu dışında, tüm araştırma yollarının olumlu ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Dao, Laon ve Nhung (2021) Vietnam'daki 212 KOBİ'nin Japonya, Kore, Çin ve Asean'a tarım ürünleri ihracatında ihracat engellerini, ihracat destek programlarını ve ihracat performansını dikkate alarak oluşturulan modeli, Smart-PLS ile yapısal eşitlik modellemesi (YEM) yöntemiyle analiz etmektedir. İhracatı destek programları ile ihracat performansı arasında pozitif bir ilişki olduğunu;

ASEAN ve Çin'e ihracat yapan işletmeler arasında ihracat destek programları ile ihracat performansı arasındaki ilişki açısından farklılık gözlemlendiğini belirtmektedir.

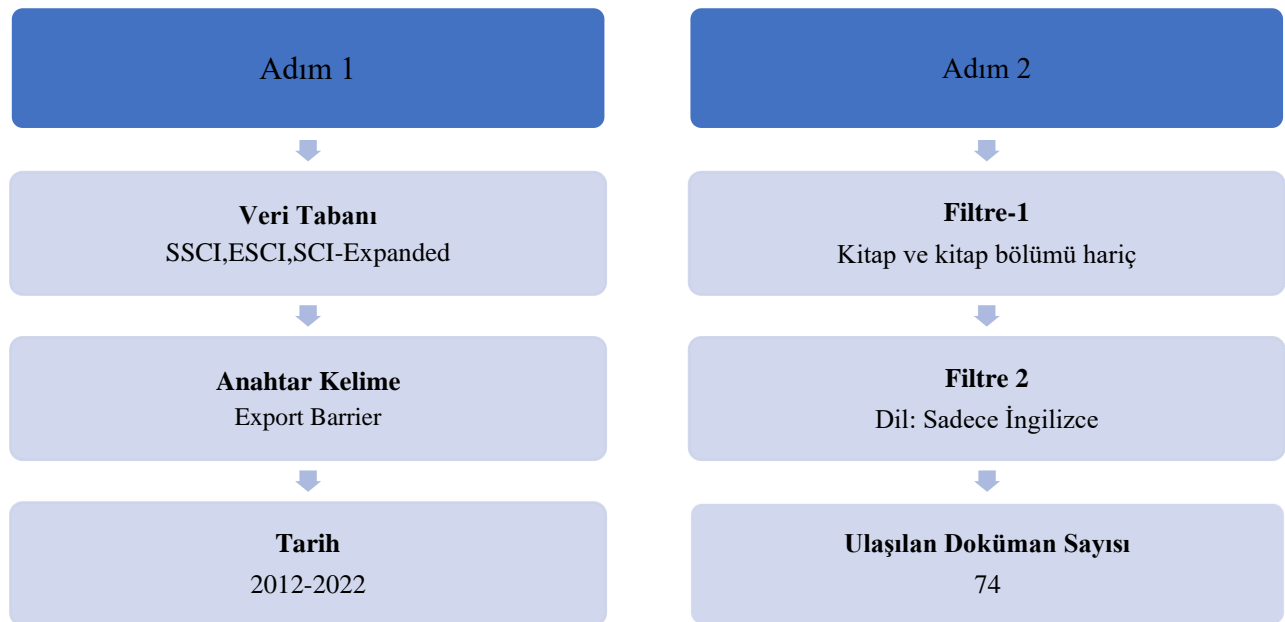
Shonte ve Ji (2022) kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları aracı faktör olarak belirlenerek yönetim taahhüdünün sürdürülebilir ihracatı performansı üzerindeki etkisi nitel ve nicel yöntemler kullanarak değerlendirmektedir. Etiyopya'daki 236 kahve ihraç eden firmanın verileri Smart-PLS kullanarak YEM ile test etmektedir. Yönetim taahhüdü ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları sürdürülebilir ihracat performansı üzerinde olumlu bir etkiye sahip ve kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının kısmen aracılık etkisi olduğunu vurgulamaktadır.

Njinyah, Jones ve Asongu (2022) finansal engeller ve ihracat performansı arasındaki ilişki üzerindeki ağların bir faydası olarak kredilerin ılımlı etkisini incelemek için 2016 yılında Kamerun'da Dünya Bankası İşletme Anketinden alınan verilere regresyon analizi yapmaktadır. Sonuçlar, finansal engellerin ihracat performansını olumsuz etkilediğini doğrulamaktadır. Kredilerin faydasının, mali engellerin ihracat performansı üzerindeki olumsuz etkisini dengelemek için yeterli olmadığı görüşünü savunmaktadır.

3. YÖNTEM

Çalışma, Web of Science (WoS) veri tabanından elde edilen verilere dayandırılmaktadır. Araştırma verileri 2012 ve 2022 yıllarını kapsamakta ve bu verilerin elde edilmesinde “export barriers” anahtar kelimesi ve “başlıkta” tarama seçeneği kullanıldı. Çalışmada ihracat engellerinde zamansal etkinin değerlendirilmesi açısından son on yıl içerisinde araştırmalar dikkate alınarak içerik analizi yapılmaktadır. Bilimsel araştırmalarda çalışmanın desteklenmesi ve diğer çalışmalara öngörü oluşturması için birçok analiz türünün kullanıldığı ve içerik analizinin de bunlardan biri olarak ön plana çıktığı gözlenmektedir. İçerik analizi araştırmaların amacı, ele alınan konu ile ilgili gelecekte yapılacak akademik çalışmalara rehberlik etmek ve konunun genel eğilimini belirlemektir (Ültay, Akyurt ve Ültay, 2021: 190). Veri toplama planı, aşağıdaki diyagramda ayrıntılı olarak gösterilmektedir. Anahtar kelime, sadece başlıkta arama ve yıl sınırlandırmaları bu çalışmanın kısıtlamalarını oluşturmaktadır.

Diyagram 1. Veri Toplama Aşamaları

Veri toplama işlemi neticesinde, 74 adet ihracat engeli anahtar kelimesinin çalışmanın başlığında yer aldığı görülmektedir.

4. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Çalışmada, “ihracat engelleri” kavramı için bibliyometrik analiz uygulanmaktadır. Aria ve Cuccurullo (2017) tarafından R programında kullanılmak üzere "Bibliometrix" adı verilen bir paket oluşturulmuş olup, literatürdeki çalışmaların kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmesine ve araştırmacıların birçok alanda spesifik gelişmelerin görülmesine olanak sağlamaktadır. Bu çalışmada verilerin analiz edilmesinde Aria ve Cuccurullo (2017) tarafından geliştirilen uygulamadan yararlanıldı.

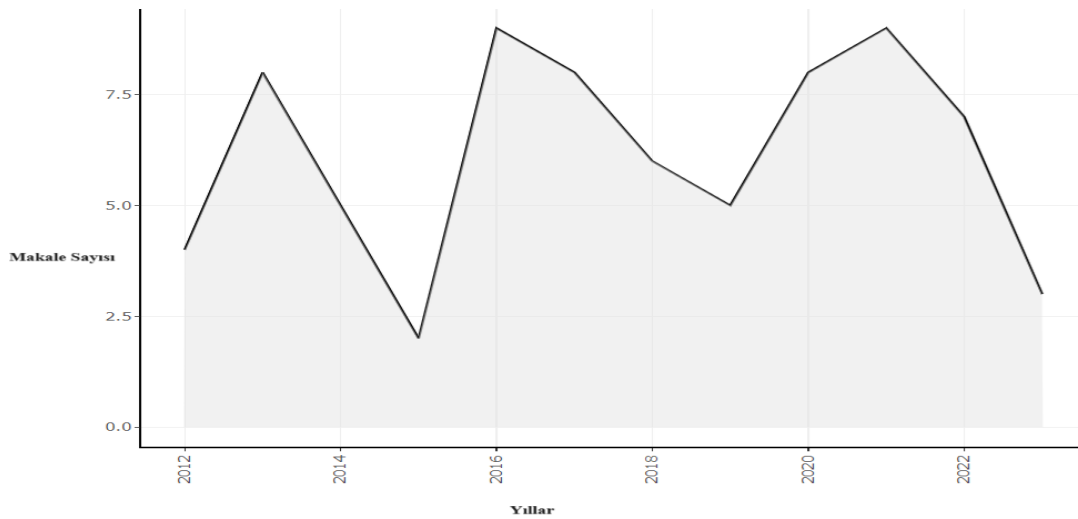
2012-2022 yılları arasında, ihracat engel, anahtar kelimesini içeren çalışmalar yıllar, yazarlar, atıflar, dergiler, makale sayıları ve kelimeler bazında değerlendirilmektedir.

Tablo 1: Çalışmalara İlişkin Temel İstatistik Bilgiler

Tanımlar	Sonuçlar
Zaman Aralığı	2012-2022
Kaynaklar	61
Dökümanlar / Belgeler	74
Toplam Yazar Sayısı	175
Tek yazarlı yayın sayısı	11

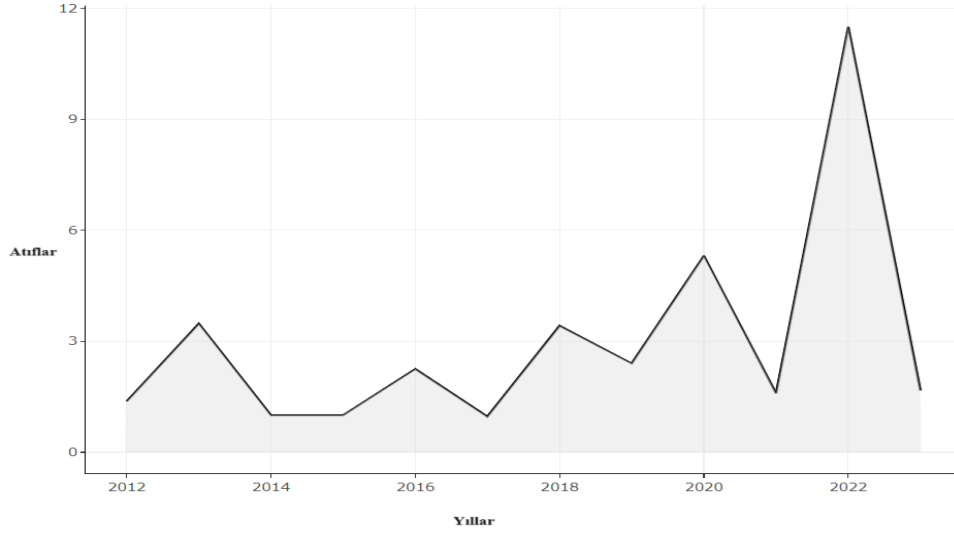
Tablo 1’de 2012-2022 yılları arasında, ihracat engel, anahtar kelimesini içeren çalışmaların temel istatistik bilgileri yer almaktadır. Elde edilen verilere dayalı olarak 74 belgeye ulaşılmıştır. Bu belgelerin on bir tanesi tek yazarlı çalışmalardır. Toplam 175 yazar yer almaktadır.

Şekil 1: İhracat Engelleri ile İlgili Yıl Bazında Çalışmalar

2012-2022 yılları arasında ihracat engelleriyle ilgili incelenen çalışmalar Şekil 1’de yıl bazında dağılımları gösterilmektedir. Yıllık bilimsel verimlilik düzeyine göre 2016 ve 2021 yıllarında makale sayılarının en üst seviyelere çıktığı gözlenmektedir. Ancak çalışmada on yıllık bir periyodu incelediği dikkate alınmalı ve daha doğru bir değerlendirmenin uzun dönemli periyodları kapsamında yarar vardır.

Şekil 2: İhracat Engelleri İle İlgili Yıl Bazında Atıflar

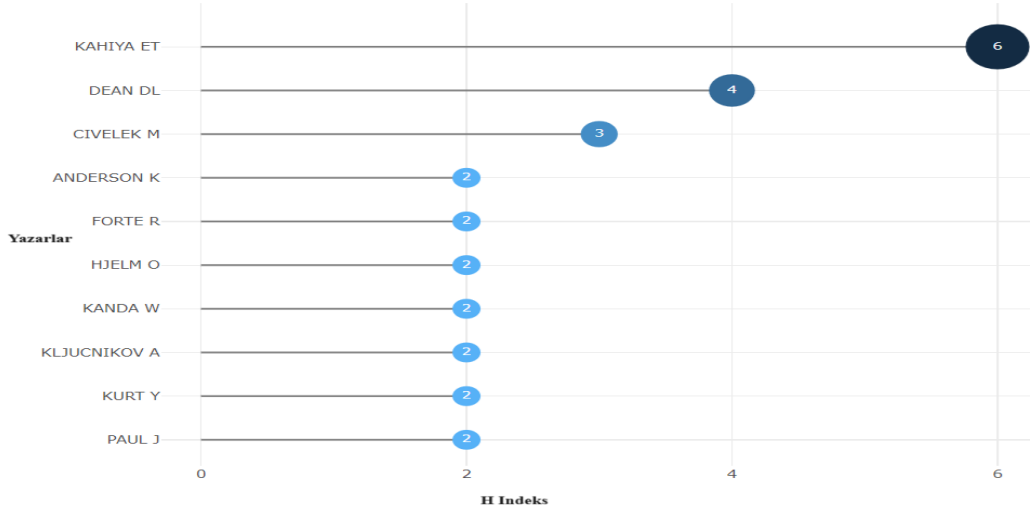
2012-2022 yılları arasında incelenen çalışmalar atıflar bakımından Şekil 2’de belirtilmektedir. 2022 yılında yıllık atıf ortalamasının en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Yıllık bilimsel üretkenlik gibi, yıllık atıf değerlendirmelerinin de uzun dönemli periyodları kapsayacak şekilde yapılmasında yarar vardır.

Tablo 2: Makale Sayılarına Göre Yayınlanan Dergiler

Dergiler	Makale Sayıları
International Business Review	4
Sustainability	3
Asia Pacific Journal Of Marketing And Logistics	2
European Business Review	2
International Journal Of Wine Business Research	2
Journal Of African Business	2
Journal Of Business Research	2
Journal Of International Entrepreneurship	2
Oeconomia Copernicana	2
Thunderbird International Business Review	2

Tablo 2’de ihracat engelleri kavramı için en çok makale yayımlamış olan ilk 10 dergi verilmektedir. “International Business Review” ve “Sustainability” dergilerinin listenin başlarında yer aldığı görülmektedir.

Şekil 3: İhracat Engelleri İle İlgili Yazarların Etkinliği

Şekil 3’te yapılan çalışmalar yazarların etkinliği H index puanları üzerinden incelenmektedir. Kahiya 6, Dean 4ve Civelek 3 H index puanları ile ihracat engellerini kavramsal olarak inceleyen en ilişkili ve etkin yazarlar olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Kahiya bu konuda toplam 32 atıf alarak en çok atıf alan yazardır.

Şekil 4: Çalışma Konularının Anahtar Kelime Açısından Kavram Yapısı

ürün, zaman ve ihracat sürecindeki konumlanma gibi durumların ihracat engelleri algılayışında farklılık gösterebileceği anlaşılmaktadır. İhracat engelleri ihracat öncesi süreçte ihracat yapma arzusunun düşürürken, ihracat yapma sürecinde ise karşılaşılan zorluklardan dolayı ihracat yapmama algısı pazardan çekilme durumuna kadar ilerleyebilmektedir.

Çalışmada ihracat engellerinin ihracat performansı ile ilişkilendirilmesi ve araştırmalarda daha çok yer verilmesi açısından kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir. İhracat, engel ve performans kavramlarının doğru olarak analiz edilmesi teorik ve pratik olarak firmaların rekabet gücünü arttırabilecektir.

KAYNAKÇA

- ARÍA, M. and CUCCURULLO, C. (2017). "Bibliometrix: An R-tool for Comprehensive Science Mapping Analysis", *Journal of Informetrics*, 11(4), 959-975.
- BERTRAND, O., BETSCHİNGER, M. A. and BREA-SOLÍS, H. (2022). "Export Barriers for SMEs in Emerging Countries: A Configurational Approach", *Journal of Business Research*, 149, 412-423.
- BJARNASON, A., MARSHALL, D. and EYJÓLFSSON, E. B. (2015). "Export Barriers and Problems Associated With Exporting Icelandic Marine Products Under Conditions of Export or Die", *Journal of International Food & Agribusiness Marketing*, 27, 290-310.
- CASTİLLO, D. J., RAMÓN, A. M. E., REAL, J. L. R. and PÉREZ, M. S. (2013). "Analysis of the Moderating Effects of R&D Investment and Export Experience on the Relationship Between Export Barriers and Export Intensity Under Different Levels of Perceived Environmental Turbulence", *Cuadernos de Economía y Dirección de la Empresa*, 16(1), 95-107.
- DAO, M. X., LAON, N. T. C. and NHUNG T. T. L. (2021). "Relationship Among Export Support Programs, Export Barriers And Agricultural Products Export Performance in Vietnamese Smes Exporting To Asean+3", *Journal of Finance – Marketing*, 64(4), 38-52.
- DUDKO, M. (2013). "Export Barriers and Stimuli in The Russian Federation", *Entrepreneurial Business and Economics*, 1(3), 35-56.
- GARCÍA, H. C. and KOLBE, D. (2017). "Dynamic Capabilities of Export Service Providers in the Fruit and Vegetable Sector: Approaches to Overcome Internal Export Barriers", *German Journal of Agricultural Economics*, 66(4), 234-244.
- GEBREWAHİD, G. G. and WALD, A. (2017). "Export Barriers and Competitiveness of Developing Economies: The Case of the Ethiopian Leather Footwear Industry", *Journal Of African Business*, 8(4), 396-416.
- HUU, A. T. (2016). "Seafood Export Barriers at International Markets", *Actual Problems of Economics*, 176(2), 68-79.
- ISMAL, M. M., ISLAM, M. S. and BAKAR, W. M. M. W. (2013). "Export barriers to Halal food processing small and medium enterprises (SMEs) in Malaysia", *Pertanika Journal of Social Science and Humanities*, 21(August), 31-46.
- KAHIYA, E. (2013). "Export Barriers and Path to Internationalization: A Comparison Of Conventional Enterprises and International New Ventures", *J Int Entrep*, 11(1), 3-29.
- KAHIYA, E. T. and DEAN, D. L. (2014). "Export Barriers and Business Confidence: A Quasi-Longitudinal Examination", *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 27(2), 294-323.

- KAHIYA, E. T., DEAN, D. L. and HEYL, J. (2014). “Export Barriers in a Changing Institutional Environment: A Quasi-Longitudinal Study of New Zealand’s Manufacturing Exporters”, *J Int Entrep*, 12(1), 331-364.
- KAHIYA, E. T. and DEAN, D. L. (2015). “Export Stages and Export Barriers: Revisiting Traditional Export Development”, *Thunderbird International Business Review*, 58(1), 75-89.
- KAHIYA, E. T. (2016). “Export Barriers as Liabilities: Near Perfect Substitutes”, *European Business Review*, 29(1), 61-102.
- KAHIYA, E. (2018). “Five Decades of Research on Export Barriers: Review and Future Directions”, *International Business Review*, 27(1), 1172-1188.
- KAPRÁLOVÁ, B. (2017). “Export Barriers in Latin America According to Czech Companies”, *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series D: Faculty of Economics and Administration*, 24(41), 55-66.
- LEONÍDOU, L. C. (1995a). “Empirical Research on Export Barriers: Review, Assessment, and Synthesis”, *Journal of International Marketing*, 3(1), 29-43.
- LEVİTT, T. (1983). “The Globalization of Markets. *Harvard Business Review*”, May-June, 92-102.
- LÓPEZ, J. G. V., GARCÍA, J. J. M. and MEDARDO, C. (2017). “Flower Export Barriers: A Comparative Study in Colombia, Mexico and Ecuador”, *Latin American Business Review*, 18(3-4), 227-250.
- MATAVELİ, M., AYALA, J. C., GİL, A. J. and ROLDAN, J. L. (2022). “An analysis of export barriers for firms in Brazil”, *European Research on Management and Business Economics*, 28, 1-11.
- MILANZI, M. A. (2012). “Export Barrier Perceptions in Tanzania: The Influence of Social Networks”, *Journal of African Business*, 13(1), 29-39.
- MORINI, C., POLIS, M. C. B., SILVA, D. and JUNIOR, E. I. (2021). “Export Barriers for SMEs from Emerging Market: A Model of Analysis for Non-Tech Companies”, *BAR – Brazilian Administration Review*, 18(4), 1-31.
- NARAYANAN, V. (2015). “Export Barriers for Small and Medium-Sized Enterprises: A Literature Review Based on Leonidou’s Model”, *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 3(2), 105-123.
- NJINYAH, S. Z., JONES, S. and ASONGU, S. A. (2022). “Revisiting the moderation effect of network on the export barrier–export performance in the Cameroon context”, *European Xtramile Centre of African Studies (EXCAS)*, 1-24.
- RADOJEVIĆ, P. D., MARJANOVIĆ, D. and RADOVANOV, T. (2014). “The Impact of Firms’ Characteristics On Export Barriers’ Perception: A Case Of Serbian Exporters”, *Prague Economic Papers*, 4(1), 426-445.
- SALEH, A. S., DONOVAN, J., LE, V. and SAFARI, A. (2021). “Breaking Down the Export Barriers for Small and Medium-Sized Enterprises: Focus Group Study Across Vietnam”, *Journal for Global Business Advancement (JGBA)*, 14(2), 142 – 165.
- SHANG, K. K. (2014). “Storm in a Milk Bottle: WTO Consistency of Hong Kong's Export Barrier on Powdered Formula” *Hong Kong Law Journal*, 44(1), 809 – 840.
- SHONTE, A. N. and JI, Q. (2022). “Management Commitment and Sustainable Coffee Export Performance, Evidence from Ethiopian Companies: The Mediating Role of Corporate Social Responsibility”, *Sustainability*, 14, 1-19.

- SILVA, J. R., FRANCO, M. and MAGRINHO, A. (2016). “Empirical Investigation of the Effects of Industry Type And Firm Size On Export Barriers”, *Journal of Business Economics and Management*, 17(6), 1052-1065.
- SINKOVICS, R. R., KURT, Y. and SINKOVICS, N. (2018). “The Effect of Matching on Perceived Export Barriers and Performance in an Era of Globalization Discontents: Empirical Evidence From UK SMEs”, *International Business Review*, 27(1), 1065-1079.
- SYAİFUDDİN, Y., RAHMAN L. A., HİZİR, S. and FAİSAL (2020). “A Model to Explore the Ability of Mediating Variables to Reduce Export Barriers”, *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 12(10), 67-87.
- ÜLTAY, E., AKYURT, H., ve ÜLTAY, N. (2021). “Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi”. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188-201.
- WESTHEAD, P., WRIGHT, M. and UCBASARAN, D. (2004). “Internationalization of Private Firms: Environmental Turbulence and Organizational Strategies and Resources”. *Entrepreneurship & Regional Development*, 16(6), 501-522.
- YANA, S., LUBİS, A. R., SOFYAN, H. and FAİSAL, (2020). “A Model to Explore the Ability of Mediating Variables to Reduce Export Barriers”, *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 12(10), 67-87.

KATI ATIK KAVRAMINA KÜRESEL BİR BAKIŞ VE KATI ATIK YÖNETİMİ ÜZERİNE POLİTİKA ÖNERİLERİ

A GLOBAL PERSPECTIVE ON SOLID WASTE CONCEPT AND POLICY RECOMMENDATIONS FOR SOLID WASTE MANAGEMENT

A. Muhammet BANAZILI¹

Öz

Atıkların kaynakları ve özellikleri ile uygunsuz ayrıştırmalarının olumsuz etkileri ve iyi uygulama örnekleri üzerine birçok araştırma yürütülmüştür. Çalışmada atık yönetiminin farklı ülkelerdeki durumunun nasıl olduğu sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır. Çalışma sorusuna yanıt verebilmek için nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman analizi tekniğinden istifade edilmiştir. Bu kapsamda konuyla ilgili, belli başlı uluslararası çevre örgütlerinin raporlarının incelenmesinin yanı sıra ulusal ve uluslararası kütüphane taraması yapılarak betimleyici bir yaklaşım tercih edilmiştir. Çalışma sonucunda katı atık kavramı tanımlanmaya ve hangi maddelerin katı atık olarak sınıflandırılacağına ilişkin çıkarımlarda bulunulmuştur. Ayrıca farklı ülkelerdeki katı atıkların formları ele alınarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin katı atık yönetimleri üzerine bazı politika önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Katı Atık, Katı Atık Yönetimi, Politika Önerileri.

Jel Kodları: F01, H83, Q53.

Abstract

Many studies have been carried out on the sources and characteristics of waste, the negative effects of inappropriate sorting and examples of good practice. The study sought to answer the question of how waste is managed in different countries. In order to answer the study question, the technique of document analysis, which is a qualitative research method, was used. In this context, a descriptive approach was preferred by examining the reports of major international environmental organisations on the subject, as well as national and international library searches. As a result of the study, the concept of solid waste was defined and conclusions were drawn as to which materials can be classified as solid waste. It also discusses the forms of solid waste in different countries and makes policy recommendations for solid waste management in developed and developing countries.

Keywords: Solid Waste, Solid Waste Management, Policy Recommendations.

Jel Codes: F01, H83, Q53.

¹ Dr., Öğretim Üyesi, Tarsus Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, muhammetbanazili@tarsus.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5088-9587.

1. GİRİŞ

İnsan aktivitelerinin birçoğu atık üretmektedir (Brunner ve Rechberger, 2014: 3). Buna karşılık atığın tarihsel süreci, tarih öncesi dönemlere (paleolitik – neolitik – kalkolitik) kadar uzanmakla birlikte her zaman endişe kaynağı olmuş, olmaya da devam etmektedir (Chandler vd., 1997). Son zamanlarda atık miktarları ve atık üretim oranları artmaktadır. Atıkların hacminin artmasına bağlı olarak atık çeşitliliği de çoğalmaktadır (Vergara ve Tchobanoglous, 2012: 279). Tarih öncesi dönemde hem nüfus sayısının az olması hem de nüfusun kullanımına açık olan arazi miktarının sınırlı olması dolayı atıkların bertaraf edilmesi büyük bir sorun kaynağı olmamıştır. Çünkü o dönemlerde çevre, atıkların herhangi bir bozulma formu olmadan atık hacmini kolayca emebilmiştir (Tchobanoglous vd., 1993: 64).

16.yüzyılda yaşanan sanayi devriminin ardından birçok insan kırsal alanlardan kentlere doğru göç etmiştir. Bunun sonucunda kentlerde atık üretim hacminde önemli artışlar olmuştur (Wilson, 2007: 199). Kentlerde yaşanan nüfus patlaması hem yaşam standartlarının yükselmesine hem de atık üretim hacmini artırmasının yanı sıra atık bileşenlerinde de çeşitliliğe yol açmıştır (Apaydın, 2020: 301). Özellikle metal ve cam gibi malzemeler belediyelerin atık akarsularında fazlasıyla görülmeye başlanmıştır (Williams, 2005). Kentlerde yaşayan büyük nüfusun çöpleri gelişigüzel atması kentleri adeta “açık çöplük alanlarına” dönüştürmüştür. Başarısız atık yönetim sistemi nedeniyle bu olumsuz durumlar, kentlerde ölümcül salgın hastalıkların ortaya çıkmasına, halk sağlığı için tehlike arz eden fare ve haşere gibi canlıların üremesine yol açmıştır. Tüm bunların sonucunda 19. yüzyıldan itibaren kamu kurum ve kuruluşları halk sağlığını koruyabilmek amacıyla kentsel atıkların kontrollü bir şekilde bertaraf edilmesinde sistematik politikalar üretmeye çalışmışlardır (Tchobanoglous vd., 1993: 65).

Geçmişten günümüze gelişmiş ülkelerin çevresel kalkınma anlamında başarı gösterdikleri iddia edilmektedir (Gürlük, 2010; Kılıç, 2006; Sarıçoban ve Yildirimci, 2015). Yani gelişmiş ülkelerin atık üretimlerini bertaraf ederek halk sağlığını koruması ve çevre kirliliği sorununu önleme düşüncesi yer almaktadır. Ancak gelişmiş ülkelerde yaşanan çevresel sorunların, gelişmekte olan ülkelerin de karşı karşıya kaldığı öne sürülerek dünyadaki gelişmekte olan bazı bölgelerin halen tehlike altında olduğu belirtilmiştir (Wilson, 2007: 197). Bu tehlikeler arasında toplum sağlığının riske girmesinin yanı sıra tabii kaynakların tükenmesi ve aşırı israfın insani gelişmişlik seviyesini düşürerek ülke ekonomileri üzerinde olumsuz yansımaları olması yer almaktadır (Yorulmaz ve Önder, 2022: 9).

Birey için atık olarak kabul edilen bir madde, bir başkası için kaynak olabilmektedir. Bu yüzden bir madde ancak materyali kullanan kişinin onu atık olarak değerlendirdiğinde atık olarak kabul edilebilir (Dijkema vd., 2000: 634). Atıkların bu öznel doğasına rağmen, nelerin atık oluşturduğu açıkça tanımlanmalıdır. Bunun nedeni, bir maddenin atık olarak sınıflandırılmasının, atıkların nasıl işleneceği veya ne şekilde bertaraf edilebileceği sorusunu da gündeme getirmektedir. Şüphesiz tüm bu sorular hem halk sağlığının hem de çevrenin korunması için gereken düzenlemelerin temellerinin oluşturulması bakımından önem arz etmektedir (DEFRA, 2011).

Atık yönetimi hizmetlerinin her toplumda sağlanması gereken temel hizmetler olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Fakat tam olarak neyin atık oluşturduğu ve bunların yönetimi konusunda oldukça farklı argümanlar bulunmakla birlikte bunların hakkında da çok az şey bilinmektedir (Amasuomo ve Baird, 2016: 89). Biraz önce de belirtildiği üzere atık kavramının öznel bir doğası bulunmaktadır. Yani, bir madde bir kimse için atık olarak görülür iken başka birisine göre kaynak olarak değerlendirilebilmektedir. Bundan dolayı atık kavramı ve yönetimiyle ilgili kavramsal olarak bir ayırım ortaya çıkmaktadır. Açıklanan ifadelerden ayrı olarak katı atık yönetimi, çevresel, ekonomik ve toplumsal açılardan birçok etkisinin olması nedeniyle kamu yönetimi için büyük öneme sahiptir. Bu yönetim süreci, şehirlerin sürdürülebilirliğini sağlamak, halk sağlığını korumak ve doğal kaynakları verimli kullanmak için kritik rol oynamaktadır. Mevcut çalışma atık ve atık yönetimi kavramlarının ne olduğunu, nasıl sınıflandırıldığını ve yönetildiğini belirlemek amacıyla

hazırlanmıştır. Katı atık yönetimi konusunda yapılan akademik çalışmalar, farklı ülkelerdeki uygulamaları inceleyerek, ulusal ve uluslararası düzeyde daha etkin kamu politikası çerçevesinin oluşturulmasına yardımcı olabileceğinden dolayı bu araştırmanın da böylesi bir amaca hizmet etmesi ve farklı politika önerilerinin geliştirilmesine imkân tanıyarak kamu yönetimi literatürüne katkı sunabilmesi beklenmektedir.

2. ATIK KAVRAMI, ATIKLARIN SINIFLANDIRILMASI VE TÜRLERİ

Modern zamanların önemli sorularından birisi de atığın tam olarak ne olduğudur. TDK (2024)'e göre atık fabrika, hastane, ev vb., yerlerde kullanılmış olan ve artık işlenmesi mümkün olmayan veya çevreye zararı olabilecek olan her türlü madde olarak tanımlanmıştır. White vd., (1995) ise atığı, yararlı bir maddede bulunan ancak insan faaliyetleri sonucunda artık bir faydası olmayan ürünler olarak açıklamışlardır. Basu (2009) atığı, üreticiler için işe yaramayacak olan herhangi bir mal veya materyal olarak ifade etmiştir. Atıklar, bertaraf edilmeleri için ödeme yapılması gerekirse bile insanların bertaraf etmek isteyecekleri malzemelerdir (Dijkema vd., 2000: 634). Atık, insan faaliyetlerinin temel bir ürünü olmakla birlikte, aynı zamanda sürekli üretimi hayati kaynakların kaybı anlamına gelen verimsiz üretim süreçlerinin de bir sonucudur (Cheremisinoff, 2003). Verimsiz üretim süreçleri, büyük miktarlarda katı atık üretimine yol açabilmektedir. Bu durum, çevresel kirliliği artırarak kaynakların tükenmesine sebep olabilir. Bu sorunların çözülmesi, yalnızca atık yönetimi stratejileriyle değil, aynı zamanda üretim süreçlerinin iyileştirilmesi ve daha verimli hale getirilmesiyle mümkün olabilecektir. Sürdürülebilir üretim, kaynak kullanımını asgariye indirgeyerek ve çevresel etkileri azaltarak daha sağlıklı bir gelecek sağlayabilecektir.

Birçok atık farklı özelliklerde ve biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Bundan dolayı atıkların sınıflandırılması yapılırken bazı ortak özellikler kullanılmıştır. Bu sınıflandırmalarda daha ziyade atığın fiziksel özellikleri (katı – sıvı – gaz) üzerinde durulmuştur. Atıkların fiziksel özellikleri atığın yeniden kullanılabilir potansiyeline, biyolojik olarak parçalanabilir özellikte olabilmelerine, üretim kaynağına ve çevresel etki derecelerine göre yapılmaktadır (Dixon ve Jones, 2005: 208; Demirbaş, 2011: 1280-1281). Bunlara ek olarak atığa yönelik farklı ülkelerde çeşitli sınıflandırmalar olmasına rağmen atığın en yaygın sınıflandırılması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1: Atıkların Sınıflandırılması

FİZİKSEL DURUMUNA GÖRE	KAYNAĞINA GÖRE	ÇEVRESEL ETKİSİNE GÖRE
Katı Atık	Evsel Atık	Tehlikeli Atık
Sıvı Atık	Endüstriyel Atık	Tehlikesiz Atık
Gaz Halindeki Atık	Tarımsal Atık	
	İnşaat Atıkları	
	Ticari Atık	
	Maden Atıkları	

Kaynak: (Amasuomu ve Baird, 2016: 89; Akpınar, 2023: 52-54).

Çalışmanın sınırlı kapsamı olmasından dolayı “katı atık” kavramı üzerinden durulmuştur. Ayrıca katı atık grubunun en geniş atık grubu olması ve insanlar tarafından bilinçsizce toprağa atılması (Beranek, 1992: 49), doğadan zor kaybolmaları (Tchobanoglous vd., 1993) ve yönetilmesi belki de en karmaşık süreçleri içermesinden dolayı (Basu, 2009: 20) katı atıkların bazı yaygın

kaynakları ve türleri ele alınmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Literatürlerin bir incelemesi olan bu çalışmada veriler, büyük ölçüde ikincil verilere dayanılarak elde edilmiştir. Bu kapsamda ulusal ve uluslararası makaleler, kitaplar, hükümet raporları ve kurumsal web siteleri çalışmanın veri kaynağını teşkil etmektedir. Böylesi bir yaklaşım, yani doküman analizine başvurulmasının iki gerekçesi bulunmaktadır: Birincisi, bir araştırma sorusu üzerine önemli sayıda araştırmaların yapılması ve mevcut çalışmanın amacıyla uyumlu olarak diğer çalışmaların verilerine dayanılması bu çalışma kapsamında belirlenen araştırma sorusuna yanıt aranmasını mümkün kılabileceği düşüncesidir (Baltacı, 2019: 373). İkincisi ise doküman analizi, daha önce yazılmış metinlere dayandığı için, araştırmacının önyargılarını ve etkilerini en aza indirerek objektif bir veri sunmaktadır. Bu, özellikle daha önce yapılmış bir çalışmanın analizini yaparken ve geleceğe ilişkin projeksiyonlarda bulunurken önemlidir (Çelik vd., 2020: 401). Çalışma kapsamında dokümanlardan elde edilen veriler betimleyici bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bu bakış açısında araştırmacı, incelemekte olduğu konunun tanımlarını, özelliklerini ve durumlarını anlamak ve başkalarına sunmak için verileri betimlemektedir (Creswell, 2017: 319). Tüm bu nedenlere dayanılarak atık kavramını açıklayabilmek, atıkların sınıflandırılmasını yapabilmek, atık yönetimi hakkında farklı bakış açıları öğrenebilmek ve bu bağlamlarda kamu politikası önerilerinde bulunabilmek amacıyla farklı disiplinlerdeki araştırmacıların çalışmaları incelenmiş ve dolayısıyla ikincil verilere başvurulmuştur.

4. BULGULAR: KATI ATIKLARIN KAYNAKLARI, TÜRLERİ VE FARKLI ÜLKELERDEKİ FORMLARI

Katı atıkların çeşitli içerikleri olmasından dolayı çalışmanın bu kısmında katı atıkların farklı formları ve türleri seçilmiş bazı ülkeler özelinde ele alınmıştır. Nitekim böyle bir yaklaşımın benimsenmesinde katı atıkların yaygın olarak “kaynaklarına” ve “türlerine” göre sınıflandırılması (Güven ve Çolak, 2019: 267) etkili olmuştur.

4.1. Beledi(ye)/Evsel Katı Atıkları (BKA)

BKA’lar katı atık türleri içerisinde en çok incelenendir. Çeşitli kaynaklarda “beledi”, “belediye” veya “evsel” katı atık olarak da nitelendirilmektedir (Akpınar, 2023: 53). Aynı zamanda gündelik hayatta insanların en sık karşılaşmış olduğu katı atık türüdür. Bundan dolayı belediye katı atıklarının toplanması, bertaraf edilmesi, arıtılması veya geri dönüştürülmesi hem yerel yönetimlerin hem de politikacıların önemli görevleri arasında yer almaktadır (White vd., 1995). BKA evsel, endüstriyel, ticari, kurumsal ve hastane atıklarından kaynaklanan tehlikeli veya tehlikesiz tüm katı atıkların yerel yönetimler tarafından toplanmasının genel tanımıdır (Kaseva ve Gupta, 1996: 300). Buah vd. (2007) BKA’yı yalnızca evsel ve ticari kaynaklı atıkların yerel yönetimler tarafından toplanması olarak açıklamışlardır. BKA’lar toplam katı atıklar içerisinde yalnızca bir kısmını oluştursa da bu atık türü insanların yaşam tarzlarını ve geleneklerini yansıtmaktadır (Gündüzalp ve Güven, 2016: 3). Ayrıca BKA’ların uygun şekilde yönetilememesi durumunda toplum ve çevre sağlığı üzerinde olumsuz etkilere yol açabilmektedir (Vergara ve Tchobanoglous, 2012: 277).

Avrupa Birliği (AB) tarafından 1999 senesinde yayımlanan Atık Depolama Direktifi’nde (*Directive on the Landfill of Waste*) katı atık, evsel atıklar ve bunların türevleri ile ticari tesislerden gelen atıkların bileşenlerinin evsel atıklara benzediği için tüm bunların belediye katı atığı olduğu belirtilmiştir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere BKA’ların bileşenlerinde metal, kâğıt, cam ve diğer organiklerin olması nedeniyle bu sürecin yönetilmesi oldukça zor ve ülkeden ülkeye hatta şehirden şehre değişkenlik göstermektedir (White vd., 1995). Örneğin Türkiye gibi BKA’ların neredeyse yarısından fazlası çürüyen malzemelerden ve kâğıt, cam, karton, tekstil ve yemek gibi geri dönüştürülebilir bileşenlerden oluştuğu ülkelerde atık yönetimi süreci bir hayli zordur (Berkun vd.,

2011: 307). İsveç'in ise BKA'ların %99'unu geri dönüştürerek dünyada öncü olduğu belirtilmektedir. Hatta İsveç BKA'ları geri dönüştürmek için başta Norveç olmak üzere diğer komşu ülkelerden çöp satın almakta ve bunlar evlerden toplanma safhasında yerel yönetimler tarafından ayrıştırılmaktadır (Ay ve Söylemez, 2023: 280).

4.2. İnşaat ve Yıkıntı Katı Atıkları

Birçok ülkede görülen ana atıklardan bir diğeri de inşaat sektöründen kaynaklanan katı atıklardır. Diğer bir ifadeyle bina onarım, yapı yıkım ve yapımların taşınması esnasında ortaya çıkan atıklardır (Christensen, 2017b: 104). Örneğin Hong Kong'ta günlük inert veya inert olmayan inşaat atıklarının yaklaşık olarak 30 milyar metrik ton olduğu belirtilmektedir (Poon vd., 2001: 154). Ülkedeki inşaat katı atıklarının hacminin bu kadar yüksek olmasının sebebi hem sınırlı sayıda arazinin olması hem de eski olan çok katlı binaların patlatılarak yıkılması sonucunda yüklü miktarda inşaat atığının ortaya çıkmasıdır (Jaillon vd., 2009: 309-310). İnşaat atıklarının fazla olduğu tek ülke Hong Kong değildir. İskoçya'da da aynı durum söz konusudur. İnşaat sektörü ülke ekonomisine yıllık 10 milyar Euro katkı sağlamasına karşılık ortaya çıkan inşaat atıklarının miktarı yaklaşık olarak 9 milyon tondur (SEPA, 2001). Benzer şekilde Eurostat 2014 verilerine göre Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde inşaat atık hacminin, diğer atık türlerine kıyasla en çoğu olduğu belirtilmiştir. 2010 senesinde İngiltere'de toplam 106 milyar; Almanya'da 190 milyar ve Fransa'da 261 milyar ton inşaat atığı tespit edilmiştir. Avrupa Çevre Ajansı (*European Environment Agency*) (2009)'a göre AB'de üretilen atıkların yaklaşık olarak %32'sinin inşaat atığı olduğu ve birlik üyesi ülkelere toplam 900 milyar ton inşaat atığı olduğu ifade edilmiştir.

4.3. Endüstriyel Katı Atıklar

Endüstriyel atıklar, yeni ürünlerin üretimi için ham maddelerin işlenmesi sonucu ortaya çıkan atıklardır (Ngoc ve Schnitzer, 2009: 1984). Bu atık türleri madenlerde, fabrikalarda ve hatta değirmenler de bile ortaya çıkabilmektedir. Endüstriyel imalat ve üretimden kaynaklanan atıklar olması nedeniyle belediye atık sistemleri içerisinde de oldukça sorunlu bir atık türüdür (Christensen, 2017a: 100). Örneğin palmiye bitkisinin yoğun olarak yetiştirildiği Malezya (47 milyon ton), Endonezya (40 milyon ton) ve Tayland'daki (3,2 milyon metrik ton) atıkların önemli bir kısmı palmiye yağı işlenmesinden çıkan endüstriyel atıklardan oluşmaktadır (Shafiq vd., 2014: 112).

4.4. Tarımsal Katı Atıklar

Hayvancılık, bitki ekimi ve süt üretimi gibi faaliyetlerden çıkan atıklar tarımsal katı atıkları oluşturmaktadır. Nüfus artış hızına kıyasla, gıda tüketim oranının hızlı bir şekilde artış göstermesi, devasa gıda israflarına yol açmakta ve bu durum sosyal, çevresel ve ekonomik kayıplara neden olmaktadır (Özkan vd., 2022: 148). Genellikle organik nitelikte olan tarımsal katı atıklar, meyve, sebze ve kümes hayvanları yetiştiriciliğinden ortaya çıkmaktadır (Bilgili, 2020: 91). Tarımsal katı atıkların uygun şekilde yönetilememesi yer altı ve yerüstü su kaynaklarını kirletebilmesi gibi ciddi çevresel tehlikelere yol açabilmektedir (Al-Seadi ve Holm-Nielsen, 2004: 207-208).

4.5. Ticari Katı Atıklar

Ticari atık, dükkânlardan ve ofislerden üretilen ve buralardan ayrı ayrı toplanan katı atık türüdür (Saltabaş vd., 2009: 5). Ticari katı atıklar, mağazalar, restoranlar, marketler, ofisler, oteller, moteller, matbaalar, servis istasyonları, oto tamirhaneleri ve benzeri yerlerdeki faaliyetlerin bir sonucu olarak üretilen katı veya yarı katı atıklardır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2021: 4). Bunların yanı sıra ticari sektör tarafından üretilen elektronik eşyalar, piller, lastikler, beyaz eşyalar, kâğıt, karton, metal, plastikler, yiyecek atıkları, ahşap, cam ve diğerleri de ticari atıklar arasında yer almaktadır. Bütün bu katı atık türleri her ne kadar belediye/evsel katı atıklar içerisinde yer alsada sürdürülebilir katı atık yaklaşımının geliştirilmesi, katı atıkların özellikleri, kaynakları ve üretim oranlarıyla ilgili yeterli

bilgiye sahip olunabilmesi için BKA'lardan ayrı ele alınması gerekmektedir (Amasuomo ve Baird, 2016: 91-92). Bu nedenle dünyanın birçok bölgesinde ticari atıkların farklı kaynakları bulunmaktadır. Bu kaynaklar arasında en yaygın olanlarını perakende sektörü, pazar alanları, otel ve işletmelerden kaynaklı atıklar olduğunu belirtmek mümkündür.

WasteTrade (2023)'e göre Birleşik Krallık'ta 40,4 milyon ton ticari katı atığın bulunduğu ve bunun 33,8 milyon tonunun yalnızca İngiltere tarafından üretildiği açıklanmıştır. Bosna Hersek'in Prijedor Belediyesi'nde tüm atık türleri içerisinde ticari katı atıkların oranının yaklaşık %28 olduğu belirtilmiştir (NALAS, 2014: 41). Rajeshwari vd., (2001) Hindistan'daki pazar alanlarını inceleyerek buradaki gıda atıklarının oldukça yüksek miktarda olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bu atıkların organik madde yönünden zengin olmalarına karşılık gıda maddelerinin çevreye bilinçsizce döküldüğü bildirilmiştir. Ochoa vd., (2010) Meksika'nın Mexicali kentindeki mağazaları ele almışlardır. Kentteki atıkların büyük kısmının mağazalar tarafından üretilen kartonlardan ve plastiklerden oluştuğu belirtilerek sadece tek bir mağazanın haftada yaklaşık olarak 6 kg karton ve 350 kg plastik atığına neden olduğu ortaya konulmuştur.

Chan ve Lam (2001) Hong Kong'daki otelleri incelemişlerdir. Otellerdeki atıkların yeniden dönüştürülmesine yönelik bilinç eksikliğinin olduğu saptanarak bunun sebebi otel atıklarını geri dönüştürecek materyallerin maliyetinin yüksek olmasına dayandırılmıştır. Akdoğan ve Güleç (2007) Türkiye'deki il merkezlerinin atık yönetimi konusunda yetkili olan birim yöneticilerinin katı atık yönetimi konusundaki düşüncelerini araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda birim yöneticilerinin katı atıklarının yönetilmesi konusunda yeteri farkındalığa sahip olmadıkları ve bu durumun sürdürülebilir katı atık yönetimi yaklaşımının hayata geçirilememesine yol açtığı belirtilmiştir. Norrie vd., (1997) Kanada'nın Quebec kentindeki süper marketleri incelemişlerdir. Kentteki katı atıkların en büyük kısmının marketler tarafından atılan fırınlanmış ürünler, deniz ürünleri, ambalaj malzemeleri ve diğer dondurulmuş ürünlerden meydana geldiği ortaya konulmuştur. Erdoğan ve Barış (2007) ise Ankara'daki otellerin çevre uygulamalarını araştırmışlardır. Kentteki otellerin çoğunun çevre bilincine sahip olmadıkları, atıkların dönüştürülmediği ve atıklarını nispeten ayıran otellerin ise çok azının atık ayırma sistemlerinin yetersiz olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

5. KATI ATIK YÖNETİMİ ÜZERİNE POLİTİKA ÖNERİLERİ

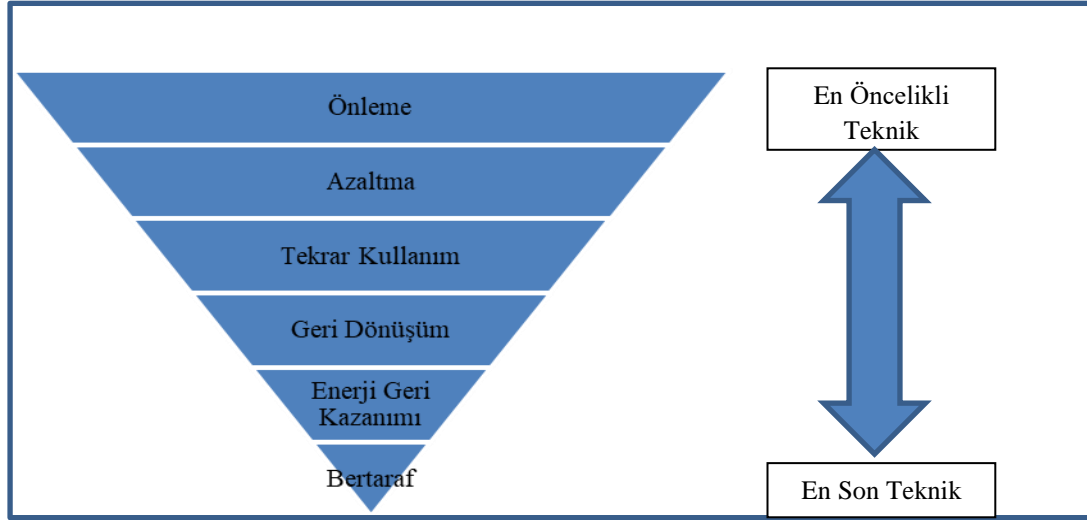
İnsanların topluluklar halinde yaşamaya başlamasıyla birlikte atık üretimi ve atık yönetimi konusunun daha çok önem kazanmaya başladığı söylenebilir (Tuna, 2023: 318). Dünya genelinde nüfusun ve insanların satın alma gücünün artması, yaşam standartlarının yükselmesi hizmet taleplerini de artırmıştır. İnsanların taleplerinin karşılanması için daha fazla mal ve hizmet üretilerek bu durum kaçınılmaz olarak çeşitli atıkların üretilmesine neden olmuştur (Kırlioğlu ve Fidan, 2010: 3454). Dolayısıyla tüm bu atık akışları çevreye aşırı yüklenmekte ve canlıların yaşamlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Katı atık yönetimi atıkların toplanma yöntemlerini, arıtma stratejilerini, taşınmasını, işlenmesini ve enerjiye dönüştürülmesi süreçlerini kapsamaktadır (Sarıhan ve Çakır, 2023: 2132). Diğer bir ifadeyle katı atık yönetimi, belediyelerden, hanelerden, ticari ve sanayi kuruluşlarından üretilen atıkların yerel yönetim birimleri tarafından toplanması, bertaraf edilmesi, taşınması, geri dönüştürülmesi, işlenmesi, denetlenmesi ve kontrol edilmesi aşamalarını kapsamaktadır (Palabıyık ve Altunbaş, 2004: 108-109). Tüm bu süreçlerle birlikte ulaşılmak istenen amaç hem insanlar hem de diğer canlılar için güvenli, sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre ortamı sağlamaktır.

Verimli, etkin ve sürdürülebilir bir katı atık yönetimi akışının sağlanabilmesi en az diğer temel kamu hizmetlerinin karşılanabilmesi kadar önemlidir. Uygun bir katı atık sisteminin hazırlanması atıkların yalnızca çöp sahalarına atılmasıyla sınırlı değildir. Bunun yanı sıra atıkların işlenmesi gerekmekte olup bu süreç halk ve çevre sağlığının korunması için gerekli bir adımdır (Öden, 2021:

101). Yani aslında katı atıkların türleri ülkeden ülkeye farklılık gösterse de katı atık yönetiminde izlenmesi gereken bir hiyerarşi bulunmaktadır. Şekil 1.'de katı atık yönetim hiyerarşi gösterilmiştir:

Şekil 1: Katı Atık Yönetim Hiyerarşisi

Kaynak: (Heimlich vd., 2007: 2; Sarı-Çetin, 2020: 94).

Bazı atık yönetim teknikleri diğerlerinden daha fazla tercih edilmektedir. Bu nedenle atıkların öncelikle geri dönüşüm, kompostlama veya enerjiye çevrilebilmesi için çöp sahalarında toplanarak potansiyel enerjilerinden/faydalarından istifade edilmesi gerekmektedir. Yani atıkların yararlı kalıntılarından faydalanabilmek için enerji kayıplarının önüne geçilmelidir (Troschinetz ve Mihelcic, 2009: 915). Örneğin bu konuda İsveç öncü sayılmaktadır. Ülkede üretilen toplam katı atıkların %50'si ile ısınma ve soğutma için ihtiyaç duyulan enerji üretilmektedir. Benzer şekilde Tokyo'da da 19 adet yakma tesisi kurularak buradan elde edilen elektrik enerjisinin %50'si farklı ülkelere satılmakta, kalanları ise ülkedeki hanelere sunulmaktadır. Tavuk dışkısından enerji elde edilmesi bakımından dünyada ilk sırada olan Afyon'da enerji ve gübre üretim merkezi kurulmuştur. Tavuk dışkılarının enerjiye dönüştürülmesiyle birçok evin elektrik ve ısı ihtiyaçları karşılanmaktadır (Tezel ve Yıldız, 2020: 40-43). Katı atıklardan enerji elde eden ve dünyada ön sıralarda yer alan Finlandiya'da teknolojik donanımlı tesisler kurularak bölgenin enerji ihtiyacının bir kısmı karşılanmış ve yine bu açığa çıkan enerjiyle modern su arıtma tesisleri inşa edilmiştir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2015: 5). Katı atıklardan enerji elde edilmesi, çevresel sürdürülebilirliği artırmak ve enerji üretimini çeşitlendirmek açısından büyük fırsat sunmaktadır. Fakat, bu süreçlerin etkin olarak yönetilmesi, yalnızca enerji üretiminde değil, aynı zamanda atıkların çevresel etkilerini en aza indirmesi bakımından da önemlidir. Etkin atık yönetimi marifetiyle geri dönüşüm süreçlerinin iyileştirilmesi ve enerji üretiminde yenilikçi yöntemlerin kullanılması hem ekonomik hem de çevresel açıdan büyük faydalar sağlayabilecektir.

Gelişmekte olan ülkelerde katı atık yönetimi, çevresel, ekonomik ve sağlık açısından büyük önem taşımaktadır. Bu ülkelerde katı atık yönetimi sistemlerini geliştirmek, yerel yönetimlerin, halkın ve özel sektörün iş birliğiyle mümkün olabilecektir. Atıkların geri dönüşümünün sağlanmasının, çevreye duyarlı bir toplumun oluşmasına, sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesine, aynı zamanda halk sağlığının korunmasına katkı sağlayacağı belirtilebilir. Bu nedenle, atık yönetimi konusunda yapılan araştırmalar, politikalar ve teknolojik yenilikler, gelişmekte olan ülkeler için fırsatlar sunabilmektedir. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin etkin katı atık yönetimi için altyapı sistemlerinin geliştirilmesi; finansal teşvikler ile atık yönetimi süreçlerinin daha sürdürülebilir hale getirilmesi; katı atık yönetimi konusunda yerel yönetimlerin yetkilerini ve sorumluluklarını güçlendiren yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi ve atık yönetimi konusunda

başarılı ülkelerin politikalarının transfer edilmesi önerilmektedir. Bu tür politikaların hem çevrenin korunmasına hem de gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmalarına destek olabileceğini öne sürmek mümkündür.

Gelişmiş ülkelerde ise katı atık yönetimi konusunda etkin ve sürdürülebilir politikaların uygulanması, çevresel etkilerin azaltılması, kaynakların verimli kullanılması ve halk sağlığının korunması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu ülkelerde genellikle daha gelişmiş altyapılar ve kaynaklar mevcut olsa da atık yönetimi konusunda daha ileriye gitmek ve sıfır atık gibi sürdürülebilir hedeflere ulaşmak için bir takım kamu politikası önerilerinde bulunulabilir. Bu politika önerileri arasında sıfır atık politikalarının teşvik edilmesi; geri dönüşüm alt yapılarının iyileştirilmesi; atıkla ilgili eğitim ve vatandaşları bilinçlendirme kampanyalarının icra edilmesi; katı atık yönetimi hizmetlerinin tüm toplumsal kesimlere eşit şekilde sunulması ve uluslararası dayanışmanın güçlendirilmesi gösterilebilir.

6. SONUÇ

Atıklar doğrudan insan eylem ve faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra neyin atık oluşturduğu sorusuna ilişkin farklı argümanlar mevcuttur. Ancak genel itibarıyla ihtiyaç duyulmayan malzemelerin atık oluşturduğu konusunda bir kanı bulunmaktadır. Nitekim atık olarak nitelendirilebilecek bir madde insan ve çevre sağlığı için zararlı iken bir hammadde olarak işlenmesi ve endüstriyel sektörde kullanılabilmesi bakımından yararlı olabilmektedir. Bu bağlamda atık kavramının öznel bir olgu olduğu anlaşılmaktadır. Atık olgusunun öznel forma sahip olması bu konuda uygun politikaların oluşturulması ve yasal düzenlemelerin yapılabilmesi için atıkların nasıl ele alındıkları ve hangi kategorilere ayrıldığına saptanması önem arz etmektedir.

Atık yönetimi, atıkların hem insan hem de çevre sağlığına zararlı etkilerini mümkün olan en alt seviyeye indirilebilmesi için bunların toplanması, bertaraf edilmesi, taşınması veya geri dönüştürülmesiyle ilgili olan süreci kapsamaktadır. Günümüzde özellikle nüfusun artış eğiliminde olduğu bölgelerde insan ihtiyaçlarının da çeşitlilik göstermesiyle beraber bir kamu hizmeti olarak atık yönetiminin etkin şekilde yürütülmesinin önemini yeniden gündeme getirmektedir. Başta insan sağlığı olmak üzere çevresel ve diğer canlı türlerinin geleceğini doğrudan etkileyen atık yönetimi konusunda da farkındalığın oluşturulması ve buna ilişkin kamu politikalarının devreye konulması gerekmektedir. Özellikle bu hususun gelişmekte olan ülkeler veya yeni yaşam alanlarının açıldığı kentler özelinde ayrı olarak ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Çünkü atık hacminin neredeyse yeryüzünün her köşesine yayıldığı göz önünde bulundurulduğunda, temiz olan yerlerin yeni nüfus ve işletme girişimleriyle bozulmasının engellenmesi proaktif ve sürdürülebilir katı atık yönetim sisteminin kurulmasıyla mümkün olabileceği düşünülmektedir. Gelişmiş ülkeler açısından katı atık yönetimi, sadece çevresel bir gereklilik değildir. Aynı zamanda ekonomik ve toplumsal bir sorumluluktur. Katı atıkların etkili bir şekilde yönetilmesi, çevre kirliliğinin azaltılmasına, enerji üretiminin artırılmasına, halk sağlığının korunmasına ve kaynakların verimli kullanılmasına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkeler, atık yönetimi konusunda yenilikçi yaklaşımlar geliştirmeli ve dünya çapında örnek teşkil etmelidirler.

Bu çalışmayla birlikte atıkların hangi tür ve çeşitlerinin olduğu kategorize edilerek farklı ülkelerdeki durumuna ışık tutulmaya çalışılmıştır. Öte yandan, katı atık yönetimi sürecinin uygun şekilde organize edilebilmesi için bazı değerlendirmelerde bulunularak politika önerilerine yer verilmiştir. Katı atık yönetimi konusu daha ziyade teorik düzlemde izah edilmeye çabalanmıştır. Bu çalışmadan sonra araştırma yapacak olan paydaşlara, atık yönetiminde sürdürülebilir politikaların nasıl geliştirilebileceği hakkında incelemelerde bulunulması veya atık kavramının açıklanması için ele alınan ülkelerden farklı ülke örneklerinde katı atıkların durumlarının irdelenmesi önerilmektedir. Bütün bu girişimlerin katı atıkların doğru bir şekilde tanımlanmasına, etkin ve sürdürülebilir katı atık

yönetimi politikalarının oluşturulmasına ve atık yönetimi bilincinin gelişmesine katkı sunabileceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKDOĞAN, A. ve GÜLEÇ, S. (2007). “Sürdürülebilir Katı Atık Yönetimi ve Belediyelerde Yöneticilerin Katı Atık Yönetimiyle İlgili Tutum ve Düşüncelerinin Analizine Yönelik Bir Araştırma”. H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 25(1): 39-69.
- AKPINAR, T. (2023). “Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Atık Yönetimi”. (Ed. Derya İlic ve İlknur Aydoğdu Karaaslan). Sosyal & Beşeri Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler-2. (ss. 47-64). Gece Kitaplığı, Ankara.
- AL-SEADI, T.A. and HOLM-NIELSEN, J.B. (2004). “Agricultural Wastes”. Waste Management Series. 4: 207-215.
- AMASUOMO, E. and BAIR, J. (2016). “The Concept of Waste and Waste Management”. Journal of Management and Sustainability. 6(4): 88-96.
- APAYDIN, Ş. (2020). “OECD Ülkelerinde Atık Yönetimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Panel Kantil Regresyon Yaklaşımı”. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi. 55(1): 300-312.
- AY, H.M. ve SÖYLEMEZ, A. (2023). “Belediye Hizmetleri İçinde Katı Atık Yönetiminin Önemi ve Konya Büyükşehir Belediyesi Örneği”. Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi. 4(Özel Sayı): 273-292.
- BALTACI, A. (2019). “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?” Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 5(2): 368-388.
- BASU, R. (2009). “Solid Waste Management-A Model Study”. Sies Journal of Management, 6: 20-24.
- BERANEK, W. (1992). “Solid Waste Management and Economic Development”. Economic Development Review, 10: 49-51.
- BERKUN, M., ARAS, E., and ANILAN, T. (2011). “Solid Waste Management Practices in Turkey”. Journal of Material Cycles and Waste Management, 13(4): 305-313.
- BİLGİLİ, M.Y. (2020). “Katı Atık Yönetiminde Kullanılan Bazı Kavramlar ve Açıklamaları”. Avrasya Terim Dergisi. 8(2): 88-97.
- BRUNNER, P. H. and RECHBERGER, H. (2014). “Waste to Energy-Key Element for Sustainable Waste Management”. Waste Management, 37: 3-12.
- BUAH, W. K., Cunliffe, A. M. and Williams, P. T. (2007). “Characterization of Products from the Pyrolysis of Municipal Solid Waste”. Process Safety & Environmental Protection, 85(5): 450-457.
- CHAN, W. W. and LAM, J. (2001). “Environmental Accounting of Municipal Solid Waste Originating from Rooms and Restaurants in the Hong Kong Hotel Industry”. Journal of Hospitality & Tourism Research, 25(4): 371-385.
- CHANDLER, A. J. vd., (1997). Municipal Solid Waste Incinerator Residues. Amsterdam: Elsevier.
- CHEREMISINOFF, N. P. (2003). Handbook of Solid Waste Management and Waste Minimization Technologies, Butterworth-Heinemann, Oxford.

- CHRISTENSEN, T.H. (2017a). Endüstriyel Atık. (Çev. Ed: Ahmet Demir ve Lütfi Akca). Katı Atık Yönetimi ve Teknolojileri. (ss. 100-103), Nobel Yayıncılık, İstanbul.
- CHRISTENSEN, T.H. (2017b). İnşaat ve Yıkıntı Atıkları. (Çev. Ed: Ahmet Demir ve Lütfi Akca). Katı Atık Yönetimi ve Teknolojileri. (ss. 104-109), Nobel Yayıncılık, İstanbul.
- CRESWELL, J.W. (2017). Eğitim Araştırmaları: Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi. (Çev. Ed: Halil Ekşi), EDAM, İstanbul.
- ÇELİK, H., BAYKAL, N.B. ve MEMUR, H.K. (2020). "Nitel Veri Analizi ve Temel İlkeleri". Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education. 8(1): 379-406.
- DEFRA (2011). "Business Waste Prevention Evidence Review". <https://randd.defra.gov.uk/> (23.11.2024).
- DEMİRBAŞ, A. (2011). "Waste Management, Waste Resource Facilities and Waste Conversion Processes". Energy Conversion & Management, 52(2): 1280-1287.
- DIJKEMA, G. P. J., REUTER, M. A. and VERHOEF, E. V. (2000). "A New Paradigm for Waste Management". Waste Management, 20(8): 633-638.
- DIXON, N. and JONES, D. R. V. (2005). "Engineering Properties of Municipal Solid Waste". Geotextiles & Geomembranes, 23(3): 205-233.
- ERDOĞAN, N., ve BARIŞ, E. (2007). "Environmental Protection Programs and Conservation Practices of Hotels in Ankara, Turkey". Tourism Management, 28(2), 604-614
- EU DIRECTİVE ON THE LANDFILL OF WASTE (1999). <https://faolex.fao.org/docs/pdf/eur38106.pdf> (28.11.2024).
- EUROPEAN ENVIRONMENT AGENCY. (2009). EU as a Recycling Society Present Recycling Levels of Municipal Waste and Construction & Demolition Waste in the EU. <https://www.eea.europa.eu/en/topics/in-depth/waste-and-recycling> (30.11.2024).
- EUROSTAT. (2014). Generation of Waste by the Construction Sector. https://ec.europa.eu/eurostat/portal/page/portal/waste/waste_generation_and_management/generation/co (29.11.2024).
- GÜNDÜZALP, A.A. ve GÜVEN, S. (2016). "Atık Çeşitleri, Atık Yönetimi, Geri Dönüşüm ve Tüketici: Çankaya Belediyesi ve Semt Tüketicileri Örneği". Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi. 1-19.
- GÜRLÜK, S. (2010). "Sürdürülebilir Kalkınma Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanabilir Mi?" Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi. 5(2): 85-99.
- GÜVEN, A. ve ÇOLAK, E. (2019). "Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Çevre ve Katı Atık Yönetimi. 3. Uluslararası ÜNİDOKAP Karadeniz Sempozyumu. Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi. 261-269.
- HEIMLICH, J.E., HUGHES, K.L. and CHRISTY, A.D. (2007). "Integrated Solid Waste Management". Community Development, 1-4.
- JAILLON, L., POON, C. S. and CHIANG, Y. H. (2009). "Quantifying the Waste Reduction Potential of Using Prefabrication in Building Construction in Hong Kong". Waste Management, 29(1): 309-320.
- KARACADAĞ KALKINMA AJANSI (2015). İsveç-Finlandiya Çalışma Ziyareti Raporu.

https://www.karacadag.gov.tr/Dokuman/Dosya/www.karacadag.org.tr_244_BN4V77KI_isve_c_finlandiya_calisma_ziyareti_raporu.pdf (04.10.2024).

- KASEVA, M. E. and GUPTA, S. K. (1996). "Recycling an Environmentally Friendly and Income Generating Activity towards Sustainable Solid Waste Management. Case Study Dar Es Salaam City". Tanzania. Resources Conservation & Recycling, 17(4): 299-309.
- KILIÇ, S. (2006). "Yeni Toplumsal ve Ekonomik Arayışlar Sürecinde Sürdürülebilir Kalkınma". Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 8(2): 81-101.
- KIRLIOĞLU, H. ve FİDAN, M.E. (2010). "İşletmelerde Atık Yönetimi ve Sakarya İlinde Bir Araştırma". Journal of Yasar University. 20(5): 3453-3470.
- NALAS (2014). Güney-Doğu Avrupa'da Katı Atık Yönetimi: Karşılaştırmalı Değerlendirme Raporu. CIP, Sanda.
- NGOC, U. N. and SCHNITZER, H. (2009). "Sustainable Solutions for Solid Waste Management in Southeast Asian Countries". Waste Management, 29(6), 1982-1995.
- NORRIE, J., LAFORTUNE, P. and BEAUCHAMP, C. J. (1997). "Characterization of Waste Materials Originating from Quebec Supermarkets and an Assessment of Recycling Potential". Resources Conservation & Recycling, 19(4), 265-277.
- OCHOA, A., DUARTE, M., BUENO, L., SALAS, B., ALPIREZ, G. and WIENER, M. (2010). "Systemic Analysis of Supermarket Solid Waste Generation in Mexicali, Mexico". Journal of Environmental Protection, 1(2), 105-110.
- ÖDEN, M.K. (2021). "Biyomedikal ve Tıbbi Atıkların Yönetimine Dair Mevzuatın Uygulanmasının Araştırılması". Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi, 11(1), 86-103.
- ÖZKAN, G., GÜLTEKİN, S.B., KAMILOĞLU, S. ve ÇAPANOĞLU, E. (2022). "Sürdürülebilir Gıda ve Tarımsal Atık Yönetimi". Çevre, İklim ve Sürdürülebilirlik, 23(2), 145-160.
- PALABIYIK, H. ve Altunbaş, D. (2004). Kentsel Katı Atıklar ve Yönetimi. Mehmet Cevher Marin ve Uğur Yıldırım (Ed.), Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar. (1. Baskı) içinde (ss.103-124), Beta Basım Yayım, İstanbul.
- POON, C. S., YU, A. T. W. and NG, L. H. (2001). "On-site Sorting of Construction and Demolition Waste in Hong Kong". Resources Conservation & Recycling, 32(5), 157-172.
- RAJESHWARI, K. V., LATA, K., PANT, D. C., ve KISHORE, V. V. N. (2001). "A Novel Process Using Enhanced Acidification and a UASB Reactor for Biomethanation of Vegetable Market Waste". Waste Management & Research the Journal of the International Solid Wastes & Public Cleansing Association Iswa, 19(4), 292-300
- SALTABAŞ, F., SOYSAL, Y., YILDIZ, Ş. ve BALAHORLİ, V. (2009). "Evsel Katı Atık Termal Bertaraf Yöntemleri ve İstanbul'a Uygulanabilirliği". Türkiye Katı Atık Yönetimi Sempozyumu. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul. 1-7.
- SARI-ÇETİN, A. (2020). "Atık Yönetimi". Pearson Journal of Social Sciences & Humanities. 5(7): 93-99.
- SARIÇOBAN, K. ve YİLDİRİMCİ, E. (2015). "Çevre Politikaları Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevresel Harcamalar: AB Üyesi Ülkeler İle Bir Karşılaştırma". ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi. 3: 7-24.
- SARIHAN, N.Ö., ve ÇAKIR, E. (2023). "Yerel Yönetimlerde Katı Atık Yönetimi ve Gelişimi: Genel Çerçeve İle Türkiye'ye Bakış". Tarih Okulu Dergisi. 16(66): 2127-2152.

- SEPA. (2011). Construction and Demolition Waste Produced and Managed in Scotland in 2009. <https://www.gov.scot/publications/scotlands-zero-waste-plan/pages/6/> (28.11.2024).
- SHAFIGH, P., MAHMUD, H. B., JUMAAT, M. Z. ve ZARGAR, M. (2014). "Agricultural Wastes as Aggregate in Concrete Mixtures - A Review". *Construction & Building Materials*, 53(3), 110-117.
- T.C. ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI (2021). Atıklar. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/bolu/icerikler/atiklar-20180222082452.pdf> (02.09.2024).
- TCHOBANOGLIOUS, G., THEISEN, H. and VIGIL, S. (1993). "Integrated Solid Waste Management: Engineering Principles and Management Issues". *Water Science & Technology Library*, 8(1): 63-90.
- TDK (2024). <https://sozluk.gov.tr/>.
- TEZEL, Ö. ve Yıldız, E. (2020). "Sürdürülebilir Atık Yönetimi Uygulamalarında Dünya ve Türkiye Karşılaştırması: Edikab Örneği". *Social Sciences Research Journal*. 9(2): 35-48.
- TROSCHINETZ, A. M. and MIHELICIC, J. R. (2009). "Sustainable Recycling of Municipal Solid Waste in Developing Countries". *Waste Management*, 29(2): 915-923.
- TUNA, M. (2023). Sıfır Atıkta Sosyolojik Arka Plan ve Toplumsal Kabul. (Ed: Kasım Yenigün, Abdulmenaf Turan ve Tuğrul Çamaş). *Sıfır Atık*. (ss. 317-334), T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Ankara.
- VERGARA, S. E. and TCHOBANOGLIOUS, G. (2012). "Municipal Solid Waste and the Environment: A Global Perspective". *Environment and Resources*, 37(37): 277-309.
- WASTETRADE (2023). <https://www.wastetrade.com/tr/news/defras-newly-released-waste-statistics-a-detailed-analysis/> (18.10.2024).
- WHITE, P. R., FRANKE, M. and HINDLE, P. (1995). *Integrated Solid Waste Management: A Lifecycle Inventory*, Springer, Berlin.
- WILLIAMS, P. T. (2005). *Waste Treatment and Disposal*. London, New York: John Wiley & Sons.
- WILSON, D. C. (2007). "Development Drivers for Waste Management". *Waste Management & Research the Journal of the International Solid Wastes & Public Cleansing Association Iswa*, 25(3): 198-207.
- YORULMAZ, E.İ., ve ÖNDER, H. (2022). "Sosyo-Ekonomik Gelişimin Atık Oluşumu Üzerindeki Etkisi: Avrupa Ülkeleri Üzerine Bir Analiz". *The Journal of International Scientific Researches*. 7(Ek): 1-12.

KÜÇÜK ŞEHİRLERDE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMİN GELİŞTİRİLMESİ: YÖNETİŞİM VE PAZARLAMA YAKLAŞIMLARI

DEVELOPING SUSTAINABLE TOURISM IN SMALL TOWNS: GOVERNANCE AND MARKETING APPROACHES

Hasan Hüseyin TÜRKMEN¹

Öz

Bu çalışma, küçük şehirlerde sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi için yönetim ve pazarlama stratejilerini incelemektedir. Küresel turizm sektörü, büyüyen ekonomik hacmiyle birlikte çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik konularında ciddi baskılarla karşı karşıya kalmaktadır. Küçük şehirler, düşük nüfus yoğunluğu ve turizm baskısıyla, doğal ve kültürel kaynaklarını koruyarak sürdürülebilir bir turizm modeli oluşturma potansiyeline sahiptir. Küçük şehirler ve kasabalar, sürdürülebilir turizm yönetimi ve pazarlama stratejileri açısından önemli bir fırsat sunmaktadır. Yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve halkın iş birliğiyle sürdürülebilir turizm politikalarının hayata geçirilmesi kritik öneme sahiptir. Nüfus yoğunluğu ve turizm baskısının daha düşük olduğu bu şehirler, doğal ve kültürel varlıklarını koruyarak hem yerel halkın refahını artırabilir hem de çevre dostu bir turizm modeli geliştirebilirler. Ayrıca, küçük şehirler, eko turizm ve kültürel turizm gibi niş pazarlara odaklanarak ve dijital pazarlama stratejilerini kullanarak kendilerini büyük şehirlerden farklılaştırabilirler. Ancak, bu süreçte karşılaşılan zorluklar arasında altyapı yetersizlikleri, tanıtım eksiklikleri ve aşırı turizm baskısı gibi unsurlar bulunmaktadır. Sonuç olarak, küçük şehirlerin sürdürülebilir turizm uygulamaları, yerel ekonomilerin desteklenmesi ve kültürel mirasın korunması açısından büyük bir potansiyele sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Turizm Yönetimi, Sürdürülebilir Turizm, Turizm Stratejileri

Jel: Z31, Z38

Abstract

This study examines governance and marketing strategies for developing sustainable tourism in small cities. The global tourism sector, along with its growing economic volume, faces serious pressures regarding environmental and social sustainability. Small cities have the potential to create a sustainable tourism model by protecting their natural and cultural resources with low population density and tourism pressure. Small cities and towns offer a significant opportunity for sustainable tourism management and marketing strategies. It is critical to implement sustainable tourism policies with the cooperation of local governments, civil society organizations and the public. These cities, where population density and tourism pressure are lower, can both increase the well-being of local people and develop an environmentally friendly tourism model by preserving

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, İşletme Yönetimi Bölümü, hhturkmen@ohu.edu.tr, ORCID:0000-0001-8775-9871

their natural and cultural assets. In addition, small cities can differentiate themselves from large cities by focusing on niche markets such as ecotourism and cultural tourism and by using digital marketing strategies. However, the challenges encountered in this process include inadequate infrastructure, lack of promotion and excessive tourism pressure. As a result, sustainable tourism practices in small cities have great potential to support local economies and preserving cultural heritage.

Keywords: *Tourism Governance, Sustainable tourism, Tourism strategies*

Jel: Z31, Z38

1. GİRİŞ

Günümüzde turizm, ulusal gelire katkısı, döviz girdisi sağlama ve istihdam olanakları yaratma gibi olumlu etkileri aracılığıyla şehirler, destinasyonlar ve ülkeler için önemli ekonomik güç kaynakları oluşturmaktadır. Turizm sektörü, ekonomik büyüme ve kalkınma açısından stratejik bir rol oynamakla birlikte yerel ve ulusal ekonomilere önemli katkılarda bulunmaktadır (Uslu, Erul, Santos, Obradović ve Santos, 2023: 10023).

Küresel turizm sektörü, büyüyen ekonomik hacmiyle birlikte çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik konularında ciddi baskılarla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle büyük turizm destinasyonlarının çevre üzerindeki olumsuz etkileri, turizmin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, küçük şehirler ve kasabalar, sürdürülebilir turizm yönetimi ve pazarlama stratejileri açısından önemli bir fırsat sunmaktadır. Nüfus yoğunluğu ve turizm baskısının daha düşük olduğu bu şehirler, doğal ve kültürel varlıklarını koruyarak hem yerel halkın refahını artırabilir hem de çevre dostu bir turizm modeli geliştirebilirler.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) sınıflandırmasına göre, nüfusu 40.000 ile 200.000 arasında olan şehirler küçük ölçekli olarak sınıflandırılır (Petrović vd., 2024: 6089). Küçük şehirlerde turizm yönetimi, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları bir arada ele almayı gerektiren karmaşık bir süreçtir. Bu süreçte yerel yönetimlerin, paydaşlarla iş birliği yaparak, sürdürülebilir turizm politikalarını hayata geçirmesi kritik bir rol oynamaktadır. Bu tür şehirlerde sürdürülebilirlik, yalnızca doğal kaynakların korunmasıyla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda kültürel mirasın devamlılığı, yerel ekonominin desteklenmesi ve toplumsal katılımın sağlanması gibi unsurları da kapsamaktadır.

Pazarlama stratejileri açısından bakıldığında, küçük şehirler kendilerine has çekiciliklerini ön plana çıkararak büyük metropollere kıyasla farklılaşma fırsatı bulmaktadır (Ciuculescu ve Luca, 2024: 3377; Petrović vd., 2024: 6088). Eko turizm, kültürel turizm ve agro-turizm gibi niş turizm (Djuwendah vd., 2023: 10434) alanlarına odaklanarak sürdürülebilir bir imaj inşa edebilirler. Bu bağlamda, küçük şehirler, çevresel ve kültürel kaynakların korunmasına katkıda bulunarak, sürdürülebilir turizm uygulamalarını teşvik eden stratejiler geliştirebilirler (Leal, 2024: 132). Bununla birlikte, çevrimiçi platformlar ve sosyal medyanın artan etkisi, küçük şehirlerin küresel turizm pazarına erişimini kolaylaştırmış ve bu şehirlerin potansiyel turistlere ulaşabilmesi için yeni fırsatlar yaratmıştır (Gedik, 2023: 297).

Sürdürülebilir turizm, doğal ve kültürel kaynakların korunmasını, yerel halkın refahını artırmayı ve turistlerin memnuniyetini sağlamayı hedefler (Soykan, 2003: 8). Küçük şehirlerde bu hedeflere ulaşmak için yeşil pazarlama uygulamaları ve çevre dostu turizm politikaları benimsenmelidir (Atay ve Dilek, 2013: 207).

Özellikle küçük ölçekli konaklama işletmeleri, su ve enerji tasarrufu, atık yönetimi ve yerel halkın bilinçlendirilmesi gibi sürdürülebilirlik uygulamaları ile turizmin çevresel etkilerini minimize edebilir (Sezgin ve Kahraman, 2008; Keskin, 2016: 148). Bu çalışmada, küçük şehirlerde sürdürülebilir turizm yönetimi ve pazarlama stratejilerinin nasıl geliştirilebileceği ve uygulanabileceği incelenecektir.

2. MAKALENİN AMACI ve KAPSAMI

Bu makalenin temel amacı, küçük şehirlerde sürdürülebilir turizmin nasıl yönetildiğini ve bu şehirlerin sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşabilmek için nasıl pazarlama stratejileri geliştirdiklerini incelemektir. Sürdürülebilir turizm; yalnızca çevresel kaynakların korunması değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik sürdürülebilirliği de içeren bütünsel bir yaklaşımdır (Gupta vd., 2024: 1242). Küçük şehirler, büyük şehirler kadar turistik yoğunluğa sahip olmasalar da, doğal ve kültürel zenginlikleriyle turistler için cazip destinasyonlar haline gelmektedir.

Bu çalışmada, ilk olarak küçük şehirlerde sürdürülebilir turizm yönetişiminin nasıl gerçekleştirildiğini incelenecektir. Yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının, yerel halkın ve özel sektörün rollerine odaklanılacak; sürdürülebilirlik politikalarının nasıl geliştirildiği, uygulandığı ve takip edildiği değerlendirilecektir. İkinci olarak da, küçük şehirlerde sürdürülebilir turizmin pazarlama boyutu ele alınacaktır. Bu bölümde, küçük şehirlerin sürdürülebilir turizm hedeflerine ulaşmak için hangi pazarlama stratejilerini benimsediği ve bu stratejilerin ne ölçüde etkili olduğu analiz edilecektir. Eko-turizm, kültürel turizm ve agro-turizm gibi niş turizm alanlarının nasıl tanıtıldığı ve dijital pazarlamanın küçük şehirlerin turizm potansiyelini artırmadaki rolü değerlendirilecektir.

Son olarak, küçük şehirlerin sürdürülebilir turizmde karşılaştıkları zorluklar ve bu zorlukların üstesinden gelmek için geliştirebilecekleri çözümler üzerinde de durulacaktır.

3. LİTERATÜR TARAMASI

3.1. Küçük Şehirlerde Sürdürülebilir Turizmin Yeri ve Önemi

Şehir turizmi, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki ilerlemelerin bir sonucu olarak seyahatlerin maliyetinin azalması ve erişilebilirliğinin artması, gelir düzeylerinin yükselmesi, çalışma sürelerinin kısalması, daha kısa ancak daha sık tatil yapma eğilimlerinin artması ve bireylerin farklı kültürleri ve yaşam tarzlarını deneyimleme arzusuyla şekillenmektedir. Bu bağlamda, şehir turizmi sosyal, kültürel, sanatsal, sportif, alışveriş, sağlık ve eğlence gibi çeşitli amaçlarla gerçekleştirilen genellikle kısa süreli ziyaretleri kapsamaktadır. (Boz ve Özkan, 2021: 110).

Turizm sektörü, küresel ekonomik büyümenin önemli bir itici gücü olarak birçok ülke için stratejik bir öneme sahiptir (Baghirova, 2023: 142). Ülkelerin ekonomik zorluklar yaşadığı dönemlerde önemli bir döviz kaynağı oluşturarak cari açıkların ve işsizlik oranlarının azaltılmasına katkıda bulunur ve ekonomik kalkınmasına destek olur (Akın vd., 2012: 63). Büyük turistik destinasyonlar ve metropoller, her ne kadar yüksek ziyaretçi sayıları ve gelirleriyle öne çıksa da, küçük şehirler de turizmde giderek artan bir öneme sahiptir (Uslu vd., 2015: 351). Küçük şehirler, hem sürdürülebilir turizm uygulamaları hem de yerel ekonomilerin gelişimine sağladıkları katkılarla dikkate değer bir rol oynamaktadır (Dağlı, 2018: 606). Turizm odaklı kalkınma, şehirlerin yenileme süreçleri için potansiyel bir çözüm olarak değerlendirilmektedir (Uysal ve Özden, 2011: 389). Zira turizm, önemli bir ekonomik motor işlevi görerek, küçülen şehirlerin yeniden inşasını ve canlanmasını teşvik etmekte ve desteklemektedir (Antonić vd., 2024: 1381).

Turizm, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan politik, ekonomik ve sosyal yeniden yapılanma süreçlerinde önemli bir yeniden markalaşma aracı olarak işlev görmüş ve bazı durumlarda ulusal imajın ve kimliklerin tekrar şekillendirilmesine katkıda bulunmuştur (Hall 1998: 423). Turizm sektörü, birçok farklı sektörü kapsadığı için bir endüstri olarak değerlendirilebilir (Kavaklı ve Karakaş, 2022: 39).

Küçük şehirler, genellikle otantik, sakin ve kişisel deneyimler sunan destinasyonlar olarak büyük şehirlerden farklılaşır. Bu şehirler, doğayla iç içe yaşamı, yerel kültürü ve gelenekleri koruyarak ziyaretçilere alternatif bir turizm deneyimi sunarlar. Küçük ölçekli tarihi yapıların fiziksel korunumu ve yenilenmesi, bu yapıların yeni ve çağdaş işlevlerle donatılmasıyla birlikte, şehrin

yeniden kullanım süreçlerini önemli ölçüde etkilemektedir (Antonić vd., 2024: 1383). Özellikle büyük şehirlerin kaotik yapısından kaçmak isteyen gezginler için bu şehirler cazip birer destinasyon haline gelmektedir. Bununla birlikte, küçük şehirlerde genellikle yerel üretim ve gastronomi ön plana çıkar.

Küçük şehirler, sürdürülebilir turizmin uygulanabileceği ideal alanlar olarak öne çıkmaktadır. Kitle turizminin yoğun olduğu büyük şehirler ve sahil destinasyonları, aşırı turizm baskısı altında çevresel ve sosyal sorunlarla karşılaşabilirken, küçük şehirler bu anlamda daha sürdürülebilir turizm politikalarını hayata geçirebilir. Yerel halkın katılımını ve faydasını gözetilen topluluk temelli turizm modelleri, küçük şehirlerde daha kolay uygulanabilir hale gelmektedir. Lim ve Cooper, "Ziyaretçilerin ve yerel halkın memnuniyetini sağlamak amacıyla, destinasyonun sürdürülebilir bir duruma getirilmesine yönelik karmaşık ve dinamik bir turizm sisteminin nasıl geliştirilebileceği" sorusuna cevap vermenin önemli olduğunu belirtmektedir (Lim ve Cooper, 2009: 89). Doğal kaynakların korunması, yerel ekonomilerin desteklenmesi ve kültürel mirasın korunması gibi unsurlar, bu şehirlerin turizm potansiyelini artırmaktadır.

Küçük şehirlerde turizmin gelişmesi, yerel ekonomilere doğrudan katkı sağlamaktadır (Çeken vd., 2012: 21-22). Büyük zincir otellerin yerine, yerel aile işletmeleri, butik oteller ve pansiyonlar ön plana çıkarak gelirlerin daha adil bir şekilde dağıtılmasına olanak sağlar. Bunun yanı sıra, el sanatları, tarım ürünleri ve yerel gastronomi gibi unsurlar da turizmle birlikte canlanarak yerel halkın gelir kaynaklarını çeşitlendirmektedir. Özellikle tarım ve turizmin entegre edilmesi, "agro-turizm" gibi yeni turizm modellerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yeni çıkan model ziyaretçilerin çiftliklerde konaklamasına ve yerel tarım faaliyetlerine katılmasına olanak tanır ve aynı zamanda yerel halk için sürdürülebilir bir gelir modeli yaratır.

Küçük şehirler, çoğu zaman büyük şehirlerden daha güçlü bir kültürel mirasa ve kimlik duygusuna sahiptir (Yücel Batmaz ve Biçici, 2021: 109). Yerel festivaller (Işıldar ve Yıldız, 2019: 931), halk dansları, müzik ve sanat etkinlikleri gibi kültürel unsurlar, bu şehirlerde yaşayan halk tarafından yaşatılır ve turistlere otantik deneyimler sunar. Bu durum, küçük şehirlerin turistik cazibesini artırırken, aynı zamanda kültürel mirasın korunmasına da katkıda bulunur. UNESCO'nun dünya mirası listesinde yer alan birçok küçük şehir, turizm yoluyla bu mirasın korunmasına ve tanıtılmasına büyük katkı sağlamaktadır (Kurak Açıcı vd., 2017: 55).

Bu tür şehirler, turizm potansiyeline sahip olmalarına rağmen, bazı zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle altyapı yetersizlikleri, ulaşım olanaklarının sınırlı olması ve tanıtım eksikliği (Ağraş vd., 2020: 212) gibi faktörler bu şehirlerin turizmden yeterince fayda sağlamasını engelleyebilir. Ayrıca, kontrolsüz turizm akışı, küçük şehirlerin doğal ve kültürel dokusuna zarar verebilir (Okutan, 2023: 126). Bu nedenle, küçük şehirlerin turizm planlamalarında dikkatli ve sürdürülebilir bir yaklaşım benimsemeleri gerekmektedir.

Günümüzde dijitalleşme, küçük şehirlerin turizmde daha fazla ön plana çıkmasını sağlamaktadır (Gümüş, 2016a: 30). Özellikle sosyal medya platformları ve çevrimiçi rezervasyon sistemleri küçük ve keşfedilmemiş destinasyonların tanıtılmasına olanak tanımaktadır. Gezginler, bloglar (Kumlu vd., 2019: 730), influencerlar (etkileyenler) ve seyahat platformları aracılığıyla küçük şehirlerin cazibesini keşfedebilmekte ve bu destinasyonlara kolayca ulaşabilmektedir. Dijital pazarlama stratejileri, küçük şehirlerin global turizm pazarında rekabet edebilmesi için kritik bir araç haline gelmiştir.

Sürdürülebilir turizm, turizmin kaynakların ve insan yaşam ortamının birleştiği, turizmin sosyal ekonomi kaynaklar ve çevre ile iyi koordine edildiği bir kalkınma modelidir (Guo vd., 2019: 3186). Sürdürülebilir turizmin küçük şehirlerdeki en önemli etkilerinden birisi de yerel halkın ekonomik kalkınmaya katkı sağlama potansiyelidir. Turizmde sürdürülebilirlik ilkeleri doğal ve kültürel mirasın korunmasını teşvik ederken aynı zamanda turistik ürün çeşitlendirilmesi yoluyla turizm sezonunu uzatma ve bölgesel ekonomiye süreklilik kazandırma fırsatı sunar. Bu durum özellikle alternatif

turizm çeşitlerinin geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Karadağ ve Marangoz, 2017:29). Bu bağlamda, yavaş şehir (Cittaslow) hareketi gibi girişimler, küçük şehirlerde turizmin sürdürülebilir kalkınmasını destekleyen önemli modellerden biridir. Yavaş turizm yaklaşımı hem turistlerin hem de yerel halkın daha bilinçli ve sürdürülebilir bir şekilde kaynak kullanımını teşvik ederek bölgesel kalkınmaya katkı sağlar (Okutan, 2023: 126). Kamu sektörünün fazla katılımı olmadan bile tarihi ve kültürel bölgeleri geliştirme ve yönetme işlevi görürler ve mikro destinasyon markası yaratabilirler (Henche vd., 2020: 9569).

Turizmin yerel ekonomilere katkı sağlaması, kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilir turizmin teşvik edilmesi açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Bu şehirler, büyük metropollerden farklı olarak otantik, sakin ve çevre dostu turizm deneyimleri sunarak turistlerin ilgisini çekmektedir. Ancak, bu potansiyelin tam anlamıyla değerlendirilebilmesi için doğru planlama, altyapı yatırımları ve sürdürülebilirlik ilkelerinin benimsenmesi gerekmektedir. Turizmin küresel anlamda büyümesi devam ederken, küçük şehirlerin bu büyümeden pay alması ve kendi benzersiz kimliklerini koruması önem arz etmektedir. Bu bağlamda, küçük şehirlerin turizme entegrasyonu, yerel kalkınmanın sürdürülebilir bir parçası olarak büyük bir önem taşımaktadır.

Sürdürülebilir turizmin bu şehirler için önemi şu noktalarda özetlenebilir (Balaban ve Şimşek, 2019: 62; Dağlı, 2018: 605):

I. Yerel ekonominin desteklenmesi: Turizmin ekonomik etkilerinden doğrudan faydalanırlar. Yerel işletmeler, restoranlar, oteller ve el sanatları gibi küçük çaplı işletmeler turizmin canlanmasıyla ekonomik büyüme sağlar. Aynı zamanda turizm istihdam yaratır ve gençlerin büyük şehirlere göç etmesini engelleyerek yerel nüfusu korur.

II. Sürdürülebilir turizm ve doğal kaynakların korunması: Genellikle büyük şehirlerdeki kitle turizmi yerine daha sürdürülebilir turizm türleriyle öne çıkar. Eko turizm, doğa yürüyüşleri, tarım turizmi ve kültürel miras turizmi gibi aktiviteler çevreye duyarlı bir şekilde bölgeyi tanıtır ve yerel ekosistemleri korur.

III. Yerel kültür ve mirasın tanıtılması: Bu şehirler, kültürel mirasın ve geleneklerin korunması açısından kritik bir rol oynar. Geleneksel yemekler, yerel festivaller ve mimari unsurlar gibi kültürel öğeler turistler için büyük bir çekim noktasıdır. Küçük şehirlerde turizm bu değerlerin korunmasını teşvik eder ve kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlar.

IV. Turizmde farklılaşma ve özgünlük: Büyük şehirler genellikle kitlesel turizmi çekerken; küçük şehirler özgün deneyimler sunarak turistler için farklılaşma yaratır. Doğal güzellikler, sakin atmosfer ve benzersiz kültürel etkinlikler bu şehirleri turistler için cazip kılar. Kitle turizminden kaçmak isteyen ziyaretçiler, daha otantik deneyimler arayışında küçük şehirlere yönelir.

V. Turizmin dağılımı ve yük azaltma: Büyük turizm merkezlerine olan aşırı talep bu bölgelerdeki altyapıyı zorlayabilir. Küçük şehirler, bu talebin dağılımını sağlayarak büyük turizm destinasyonlarının üzerindeki baskıyı azaltır. Bu sayede turizmden kaynaklanan çevresel ve sosyal sorunlar daha dengeli bir şekilde yayılır.

VI. Turistik çekim alanlarının çeşitlendirilmesi: Küçük şehirler farklı temalarda turizm imkânları sunarak turizm pazarında çeşitlilik yaratır. Doğa, tarih, macera, gastronomi gibi birçok farklı ilgi alanına hitap eden turistik ürünler sunarlar. Bu çeşitlilik turistlerin ilgisini çekerek yerel ekonomiyi destekler.

Küçük şehirler turizmin sürdürülebilir gelişiminde ve kültürel mirasın korunmasında kritik bir role sahiptir. Aynı zamanda şehirlerin ekonomisine katkı sağlarken turistlere özgün ve otantik deneyimler sunar. Küçük şehirler turizmde giderek daha fazla önem kazanan destinasyonlar haline gelmiştir. Bunun birkaç temel nedeni vardır:

I. Kitle Turizmine Alternatif: Büyük turizm destinasyonları genellikle kalabalık, ticari ve bazen de aşırı gelişmiş hale gelirken, küçük şehirler daha özgün ve otantik deneyimler sunar. Turistlerin yerel halkla daha yakın temas kurması, kültürel alışverişin daha samimi bir ortamda gerçekleşmesi küçük şehirlerin çekiciliğini artırır. Küçük şehirler, sürdürülebilir turizm açısından önemli fırsatlar sunar (Keskin, 2016: 148). Genellikle daha az yoğun turist trafiği sayesinde, doğal ve kültürel varlıklarını koruma konusunda avantajlıdırlar. Bu da çevreye duyarlı turistler için cazip bir seçenek oluşturur. Küçük şehirler, genellikle doğal güzelliklere ve ekoturizm fırsatlarına yakın konumlanmıştır. Doğa yürüyüşleri, tarım turizmi, yaban hayatı gözlemciliği gibi etkinliklerle ön plana çıkarlar. Bu, özellikle doğa ile iç içe tatil arayan turistler için önemli bir çekim noktasıdır.

II. Yerel Kültür ve Geleneklerin Korunması: Küçük şehirlerde turizm, genellikle yerel geleneklerin ve kültürün korunmasını teşvik eder. Yerel halk, turistlerle olan etkileşimler sayesinde kültürel mirasını sürdürebilir ve aynı zamanda ekonomik fayda sağlar. El sanatları, geleneksel festivaller ve mutfak gibi unsurlar küçük şehirlerin turizm çekiciliğini artırır.

III. Ekonomik Fırsatlar: Turizm, küçük şehirlerin ekonomik kalkınmasında önemli bir rol oynar. Turizmin geliştirilmesi yerel işletmelere ve girişimcilere yeni fırsatlar sunar. Ayrıca, turizm faaliyetleriyle birlikte altyapı gelişir, bu da yerel halkın yaşam kalitesini artırabilir. Sürdürülebilir turizm birden fazla boyutu aynı anda kapsayan karmaşık bir yapıya sahiptir (Tanguay vd., 2013: 865).

3.2. Sürdürülebilir Turizmin Küçük Şehirlerdeki Etkileri

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED) 1987 yılında yayınlamış olduğu “Ortak Geleceğimiz” başlıklı raporunda sürdürülebilir kalkınmayı gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden, bugünkü ihtiyaçlarımızı karşılama çabası olarak tanımlamaktadır (United Nations, 1987: 37).

- Ekonomik Etkiler:** Yerel işletmelerin desteklenmesiyle ekonomik büyüme sağlanır. Küçük esnaflar, oteller ve restoranlar turistlerden faydalanarak gelirlerini artırır.
- Sosyal Etkiler:** Toplumun turizme katılımı teşvik edilerek yerel halkın yaşam standartları yükseltilir. Aynı zamanda, kültürel mirasın korunması da toplumsal uyumu pekiştirir.
- Çevresel Etkiler:** Doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimiyle çevre koruma sağlanır. Atık yönetimi stratejileri ve çevre dostu politikalar bu kapsamda uygulanır.
- Şehrin Dönüşümü:** Şehirlerin yeniden yapılandırılmasına ve yerel kaynakların etkin kullanımına katkıda bulunarak küçük şehirlerdeki yaşam kalitesini artırabilir. Ayrıca, şehirlerin yeniden yapılanma süreçlerinde yerel halkın katılımı ve bilinçlendirilmesi, sürdürülebilir turizmin başarısını destekleyen önemli faktörler arasında yer almaktadır. Öte yandan şehirlerin kimlikleri tarihsel süreçleriyle derin bir bağ içerisindedir. Tarihsel miras unsurları köklü geçmişe sahip şehirler için şehrin geçmişi, bugünü ve geleceği arasındaki bağlantıyı kurma işlevi nedeniyle son derece önemli bir rol oynamaktadır. Bu unsurlar şehrin kültürel ve toplumsal kimliğinin şekillenmesinde kritik bir etkiye sahiptir (Duan ve Zaman, 2024: 649).
- Turizm Geliştirme:** Bir destinasyonun turistik çekiciliğini artırmak amacıyla yapılan stratejik planlamaları ve uygulamaları ifade eder. Bu süreç, turistik hizmetlerin kalitesinin yükseltilmesini ve destinasyonun pazarlanmasını içerir.
- Turizm Yönetimi:** Turizm faaliyetlerinin sürdürülebilir, etkin ve adil bir şekilde yönetilmesi için kamu, özel sektör ve yerel halk arasında iş birliğini sağlayan süreçtir. Turizmden elde edilen faydaların adil dağıtımını sağlamak, yönetişimde şeffaflık, katılımcılık ve hesap verebilirlik gibi ilkeler önemlidir.

3.3. Küçük Şehirlerde Sürdürülebilir Pazarlama Stratejileri

Ana stratejilerden birisi markadır. Temel işlevi açısından marka bir ürün veya hizmetin diğerlerinden ayırt edilmesini mümkün kılan bir semboldür (Can, 2007: 226). Günümüzde marka yönetiminin en temel işlevi markanın bütünsel ve tutarlı bir biçimde yapılandırılması ile uzun vadeli pazar performansını artırmak amacıyla stratejik bir planlama sürecinin geliştirilmesi ve uygulanmasıdır (Can, 2007: 229). Şehir markalaşması tüm pazarlama çabalarına dair önemli bir bakış açısı değişikliğini ifade etmektedir (Kurtoğlu, 2017: 5). Şehrin markalaşma süreci farklı sosyo-ekonomik gruplardan oluşan paydaşların şehri ve şehir yöneticilerini algılama biçimi olarak da ele alınmalıdır. Bir şehrin markalaşmasını etkileyen birçok unsur vardır. Bunlar; yerel yönetimler, altyapı, ulaşım, tarihi ve kültürel miras, doğal güzellikler, yatırım ve iş sahaları, iklim, sosyal yapı, gastronomi, eğitim, spor, sanat vb. unsurlardır.

Bir şehrin markalaşma süreçlerinde kültürel ve turistik değerlerin tanıtımının yanı sıra dinamik pazarlama stratejilerinin belirlenmesi, küresel ve yerel ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ile kültür endüstrisinin ve kültür yönetiminin sürdürülebilir bir dinamik yapı içerisinde oluşturulması gerektiği göz ardı edilmemelidir (Avcılar ve Kara, 2015: 83). Markaların tüketici beklentilerini kavramalarına, pazarlama stratejilerini optimize etmelerine ve kişiselleştirilmiş deneyimler sunmalarında yapay zeka kullanılmaktadır (Çakmak, 2024: 630).

Kotler pazarlamayı “ürünlerin ve değerlerin diğer unsurlarla birlikte oluşturulması ve dönüştürülmesi bağlamında, bireylerin ve grupların ihtiyaç ve taleplerini karşılayan sosyal ve yönetsel bir süreç” olarak tanımlar (Kotler, 1999: 12). Türkmen ve Oranlı: “Turist çekim bölgelerindeki tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin; tüm yıla yayılarak, sürekli ve gelecek nesillere en yararlı şekilde aktarılacak yapılmasını” (Türkmen ve Oranlı, 2022: 63) sürdürülebilir destinasyon pazarlaması olarak ifade etmektedir. Şehir pazarlaması, şehirlerin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasını desteklemek amacıyla kullanılan stratejik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, şehirlerin benzersiz kimliklerini ve imajlarını ön plana çıkararak, yatırımcıları, turistleri ve yeni sakinleri çekmeyi hedefler (Yıldız, 2023: 285). Etkili bir şehir markası oluşturulması şehrin güçlenmesini ve sosyo-kültürel açıdan hedef kitlelerin ilgisini çekmesini mümkün kılmaktadır. Şehir markası oluşturma sürecinde kamu kurumları, endüstriyel kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve şehir sakinleri gibi toplumun tüm kesimlerinin aktif katılımı sağlanmalıdır. Bu iş birliği, markanın başarısını artırarak, şehrin tanıtımını ve çekiciliğini güçlendirecektir (Serçek, 2018: 2). Bir şehri diğer şehirlerden ayıran şehrin mimarisi, kültürel yapısı, coğrafi yapısı, gelenekleri, yaşam şekilleri şehir kimliği görülmektedir (Gümüş, 2016b: 302). Küçük şehirler, kendilerini pazarlamak için benzersiz bir kimlik oluşturmaya çalışırlar. Bu pazarlama stratejileri doğa, tarih, gastronomi veya kültürel miras gibi temalar etrafında şekillenir. Şehirlerin pazarlama çabaları, turizmi geliştirmek için yerel otoritelerin, işletmelerin ve halkın iş birliğini gerektirir.

Küçük şehirler için sürdürülebilir alternatif turizm stratejileri olarak (1) dijital şehir turizmi gelişimi, (2) altyapının güçlendirilmesi, (3) kurumsal güçlendirme ve (4) sosyal güçlendirme (kapasite oluşturma) (Ariyani vd., 2023: 142) görülebilir. Dijital teknolojiler turizm deneyimini zenginleştirerek hizmetlere erişimi kolaylaştıran bir kavram olarak öne çıkmaktadır (Sezgin ve Karagöz, 2021: 948). Akıllı telefonlar sayesinde yeni bir şehirde yön bulma veya turistik alanları keşfetme işlemleri oldukça basit hale gelmiştir. Bu durum, ziyaretçilere çeşitli dijital hizmetlerden faydalanma ve şehir içindeki ekranlar aracılığıyla etkileşimde bulunma imkânı sunmaktadır. Altyapı güçlendirme stratejisi, gelişmiş ve sürdürülebilir turizm şehirlerinin uygulanmasında altyapı ağlarının, turizm tesislerinin ve erişilebilirliğin geliştirilmesine odaklanmaktadır. Kamu altyapısı, yollar, temiz su, elektrik, telekomünikasyon tesisleri ve internet ağlarının yanı sıra çevre güvenliğini de kapsayan unsurlardan oluşmaktadır. Kırsal turizm tesisleri arasında yemek ve restoran tesisleri, hediyelik eşya dükkanları, umumi tuvaletler, mescitler, otoparklar, fotoğraf noktaları ve konaklama yer almaktadır. Bu unsurlar hedef odaklı ve kapsamlı bir stratejik yaklaşımı oluşturan temel bileşenleridir. Birçok çalışma ve araştırma, bölgesel büyümeyle ilgili faaliyetlerin yanı sıra

sürdürülebilir kalkınmada da stratejik planlamanın önemini ortaya koymuştur (Castanho vd., 2020: 31). Etkili bir stratejik plan; vizyon belirleme, durum analizi, alternatif stratejilerin belirlenmesi, kaynakların oluşturulması, uygulama planının yapılması, izleme ve değerlendirmeden oluşur.

Küçük şehirlerde sürdürülebilir turizm doğal ve kültürel kaynakların korunması, ekonomik kalkınmanın desteklenmesi ve sosyal faydaların artırılması açısından büyük bir rol oynamaktadır (Dağlı, 2018: 604). Sürdürülebilir turizm turistik faaliyetlerin yerel halka, çevreye ve ekonomiye uzun vadeli zararlar vermeden, doğal ve kültürel mirasın korunmasına katkı sağlar. Özellikle küçük şehirlerde, doğal kaynakların sınırlı olması nedeniyle, bu yaklaşım daha da önem kazanmaktadır. Bu tür bölgelerde alternatif turizm türleri yerel halkın turizmde aktif rol almasını sağlayarak sosyal ve ekonomik kalkınmayı hızlandırabilir (Okutan, 2023: 122; Karadağ ve Marangoz, 2017: 30). Küçük şehirlerdeki kaynakları sürdürülebilir bir şekilde kullanarak, çevresel etkileri en aza indiren ve üretkenliği, istihdamı, zenginliğin daha adil dağıtımını, çevrenin ve kültürel mirasın korunmasını teşvik eden bir turizm türüdür. Bu yaklaşım, yerel halkın aktif katılımını sağlarken, geleneksel inanç ve değerlerin modern çağın gerekliliklerine uygun bir şekilde uyarlanmasına olanak tanır (Haldar, 2007: 41).

Küçük şehirler için sürdürülebilir pazarlama stratejileri yerel ekonomiyi desteklemek, paydaş bağlarını güçlendirmek ve çevresel etkileri minimize etmek amacıyla tasarlanmalıdır. Bazı etkili stratejiler: (1)Yerel ürün ve hizmetlerin tanıtımı (2)dijital pazarlama ve sosyal medya kullanımı (3)sürdürülebilir turizm (4)paydaşların katılımı ve iş birliği (5)eğitim ve farkındalık kampanyaları (6)yeşil alanların ve doğal kaynakların korunması gibi stratejilerdir. Bu stratejiler küçük şehirlerin hem ekonomik hem de çevresel sürdürülebilirliğini artırmaya yardımcı olabilir.

3.4. Turizm Yönetimi: Küçük Şehirlerde Sürdürülebilir Turizm Stratejileri

Yönetişim kavramı, Türkçede 'yönetim' ve 'iletişim' sözcüklerinden türetilmiştir. 'Yönetim' kelimesinin 'yönet' kökü ile 'iletişim' kelimesinin '-işim' ekinin birleşmesi sonucu oluşan bu terim yönetim süreçlerinde iletişimin önemine vurgu yapmaktadır (Fidan, 2011: 6). Çok aktörlü bir yönetim yaklaşımı olan yönetim (Oktay ve Pekküçükşen, 2009: 179) toplumsal sorunların çözümüne yönelik veya toplumsal fırsatların yaratılmasına odaklanan etkileşim, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, kamu kurumları ve hükümetin bir araya gelmesiyle oluşan bir yapıdır. (Aliyi ve Aydoğan, 2021: 2437).

Sürdürülebilirlik stratejilerinin başarılı olabilmesi için yerel halkın bu süreçlere dahil edilmesi ve bilinçlendirilmesi gereklidir (Diriöz ve Arslan, 2019: 107). Küçük şehirlerde halk daha güçlü bir sosyal bağa sahip olduğundan dolayı toplumsal katılımı artırması ve sürdürülebilirlik konusunda farkındalık oluşturmaya sebebiyle bu stratejilerin başarısını doğrudan etkileyebilir (Güleç ve Şahinalp, 2022: 30).

Küçük şehirlerde sürdürülebilirlik doğal kaynakların verimli kullanımı, çevresel etkilerin en aza indirilmesi ve toplumsal refahın artırılması hedefleriyle şehir yönetimlerinin öncelikli konuları arasında yer almaktadır (Türker, 2020: 80). Sürdürülebilir turizm turistik faaliyetlerin yerel halka, çevreye ve ekonomiye uzun vadeli zararlar vermeden, doğal ve kültürel mirasın korunmasına katkı sağlar (Okutan, 2023: 127) Bu bağlamda, sürdürülebilirlik stratejileri küçük şehirlerde farklı dinamikler gerektirebilir ve yerel kaynaklara, demografik yapıya ve çevresel koşullara özel olarak şekillendirilmelidir.

Küçük şehirler genellikle sınırlı doğal kaynaklara sahiptir. Yerel kaynakların verimli kullanılması gerekir. Bu nedenle su, enerji ve tarım gibi yerel kaynakların korunması ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılması, şehirlerin uzun vadeli sürdürülebilirliğini sağlamada kritik bir rol oynar. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmek, su tasarrufu programları ve tarımda organik uygulamaların teşvik edilmesi bu kapsamda değerlendirilebilir.

Küçük şehirlerde bisiklet yolları, yaya alanları ve toplu taşımının iyileştirilmesi gibi çevre dostu ulaşım sistemlerinin geliştirilmesi karbon salınımlarını azaltmak için etkili bir strateji olabilir. Ulaşım altyapısının sürdürülebilir teknolojilerle desteklenmesi ve yerel halkın bu sistemleri kullanmaya teşvik edilmesi önemlidir.

Bu tür şehirler turizmde büyük bir potansiyele sahiptir. Özellikle kitlesel turizmin baskılarından kaçan ve daha otantik deneyimler arayan turistler için cazip hale gelirler. Ancak, bu potansiyelin sürdürülebilir bir şekilde değerlendirilmesi için dikkatli planlama ve yönetim gereklidir. Sürdürülebilir şehirlerin olmazsa olmazlarından biri de etkin bir atık yönetimi sistemidir (Öztekın ve Elif, 2024: 92). Küçük şehirler geri dönüşüm programları ve atık azaltma politikaları uygulayarak atık miktarını azaltabilir. Ayrıca kompostlama gibi yerel çözümler organik atıkların çevreye zarar vermeden değerlendirilmesini sağlayabilir. Turizmin, ağırlıklı olarak doğal kaynaklara dayalı olması sürdürülebilir büyüme fikrine çok uygun düşer (Sezgin ve Kahraman, 2008: 433).

Küçük şehirler yeşil alanların korunması ve genişletilmesi açısından büyük bir avantaja sahiptir (Karataş ve Kılıç, 2017: 62). Parklar, ormanlar ve doğal yaşam alanları hem yerel toplulukların refahını artırır hem de biyolojik çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunur (De Zoysa, 2022: 639). Şehir planlamasında bu tür alanların genişletilmesi ve yerel ekosistemlerin korunması önemli bir sürdürülebilirlik stratejisidir.

Küçük şehirlerde sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurlarından biri de yerel ekonominin güçlendirilmesidir (Türkmen ve Oranlı, 2022: 60). Yerel üretimin teşvik edilmesi, küçük işletmelerin desteklenmesi ve tarım, turizm gibi sektörlerde sürdürülebilir uygulamalara öncelik verilmesi hem ekonomik kalkınmayı sağlar hem de çevreye olan olumsuz etkileri azaltır. Yavaş şehir hareketi bölgesel ve sürdürülebilir tüketim ve üretime destek olmaktadır. Ayrıca bu hareket tüketim hızının azaltılması, yerel ekonominin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması amacıyla kurulmuştur (Turgut vd., 2024: 1015). Sürdürülebilirlik felsefesinin yürütülebilmesi yerel halk tarafından benimsenmesi ve doğru bir şekilde anlaşılmasına bağlıdır. Aksi takdirde, ekonomik çıkarlar ön planda olduğunda, yavaş şehir felsefesinin istenen sonuçları elde etmesi ve etkili bir şekilde uygulanması engellenmiş olacak ve beklenen karşılığı bulmasını zorlaştıracaktır (Güleç ve Şahinalp, 2022: 30). Uzun vadeli sürdürülebilir turizm için en etkili yaklaşım, etkin bir izleme sistemi ve iyi yönetim yoluyla acilen uygulanan politikaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır (Özgit, 2022: 323).

3.5. Küçük Şehirlerin Pazarlamasında Yerel Yönetimlerin Rolü ve Politika Geliştirme

Turizmin ekonomik büyümenin temel unsurlarından birisi olarak uluslararası önemi ve büyüme potansiyeli onu sürdürülebilir kalkınma için özellikle önemli hale getirir (Fennell, 2003: 8). Turizmin geliştirilmesi ve turizm gelirlerinin artırılmasında yerel yönetimlerin önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Yerel yönetimler, kalkınma uygulamalarında kritik aktörler olarak binalar, enerji tedariki, ulaşım, planlama ve atık yönetimi dahil olmak üzere birçok önemli sektörünü etkiler (Revell, 2013: 201). Yerel yönetimlerin, turizmin stratejik önemini anlayarak özgün ve yenilikçi projeler geliştirmeleri ve bu projelerle merkezi yönetimleri teşvik etmeleri gerekmektedir (Keskin, 2016: 149). Yerel yönetimler bölgesel turizm sektörünün gelişiminde kritik bir rol oynamaktadır. (Üste ve Güzel, 2008: 92). Yerel yönetimler bağlı oldukları yasal çerçeve kapsamında sürdürülebilir projeler geliştirerek turizmin sürdürülebilirliğini planlı ve stratejik bir temele oturtmalıdır. Sürdürülebilirlik projelerinin geliştirilmesi ve uygulanması süreçlerinde paydaşların görüşlerinin alınması ve katılımın sağlanması başarının sağlanması açısından kritik öneme sahiptir (Kurgun ve Tekin Aktaş, 2019: 212).

Kırsal turizm bölgelerinin insanlar ile doğa arasındaki çok boyutlu etkileşimlerle karakterize edilen karmaşık sistemler olduğu dikkate alındığında bu sistemdeki faktörler arasındaki etkileşim ve dinamik ilişkiler, yerel halkın çevre yönetimine katılımı üzerinde önemli ve karmaşık etkiler yaratabilir (Fan vd., 2024: 8173).

Freeman ve McVea paydaşları "bir organizasyonun hedeflerine ulaşılmasından etkilenen veya bunu etkileyebilen herhangi bir grup veya birey" (Fredman ve McVea, 2005: 88) olarak tanımlıyor. Turizm planlamasında, paydaş katılımı genellikle turizm endüstrisinin temsilcilerini, turistleri, girişimcileri, idari organları ve sivil toplum kuruluşlarını, uzmanları ve yerel halkı kapsayan büyük bir çeşitlilik ile karakterize edilir (Wanner ve Pröbstl-Haider, 2019: 3374). Paydaşlar şehrin kalkınması ile ilgilenen aktörlerden oluşan geniş bir yelpazede yoğunlaşmaktadır. Paydaş katılımıyla elde edilen faydalar, literatüre göre daha şeffaf ve daha iyi kabul görmüş bir turizm stratejisi ve sonuçlarıdır. Yerel halkın turizm gelişimi konusunda bilgi sahibi olması ve bu sürece aktif katılım göstermesi, turizmin etkilerinin olumlu bir şekilde algılanmasına ve gelişime destek sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Sert, 2019: 420).

Turistler sürdürülebilir turizm çalışmalarında önemli paydaşlar olarak görülmelidir çünkü deneyimleri ve geri bildirimleri ziyaretçi davranışını ve sürdürülebilir turizm karar alma süreçlerini iyileştirmek için değerli girdiler sağlar (Rosoolimanesh, Ramakrishna, Hall, Esfandliar ve Seyfi, 2023: 1511). Özel sektörün turizm gelişimindeki rolü ve ilişkileri göz önüne alındığında, iş dünyası da kritik bir paydaştır (Byrd, 2007: 12)

3.6. Sürdürülebilir turizm politikalarının uygulanması ve izlenmesi

Sürdürülebilir turizm politikalarının uygulanması ve izlenmesi çok aşamalı bir süreçtir ve yerel yönetimler bu süreçte kilit rol oynarlar (Keskin, 2016: 149). Sürdürülebilir turizm sadece çevre korumakla sınırlı değildir. Aynı zamanda ekonomik kalkınmayı, kültürel mirasın korunmasını ve toplumsal katılımı da içeren çok boyutlu bir kavramdır (Kurak Açıcı vd., 2017: 53; Sezgin ve Kahraman, 2008: 8). Bu nedenle, küçük şehirler sürdürülebilir turizm politikalarını uygularken farklı turizm türlerini değerlendirerek çeşitlendirmeye gitmelidirler (Draçi ve Kraja, 2023: 23). Sürdürülebilir turizm; ekonomik kalkınma, yerel halkın refahı ve doğal çevrenin korunması arasında bir denge kurmayı amaçlar.

Dünya Turizm Örgütü'ne göre, bunu başarmak için birçok strateji teşvik edilmiştir, Bunlar:

- Turizme daha fazla katkı sağlayan pazar segmentlerini çekmek.
- Turistlerin kalış süresini artıran hizmetlerin iyileştirilmesi.
- Ziyaretçi harcamalarını artırmak için turizm kalitesini iyileştirmek ve turist ürününü çeşitlendirmek.
- Turist destinasyonunda turizmden yararlanan tarafların genişletilmesi.
- Altyapının iyileştirilmesi ve planlanan kârın artırılması.
- Turizmin geliştirilmesi için karar alma süreçlerine sakinlerin katılımının teşvik edilmesi.
- Doğa koruma açısından halka yönelik eğitim fırsatlarının genişletilmesi.
- Turizmin mevsimselliğinin azaltılması
- Beceri geliştirme ve eğitim.
- Turist kaynaklarının korunması ve manzaranın özel niteliklerinin iyileştirilmesi.
- Turist hizmetleri için standartlar oluşturulması.
- Turistlerin ve toplumun korunması ve güvenliği için programların geliştirilmesi.
- Turizmin gelişmesinin dayandığı çevrenin ve kaynakların korunması sorumluluğunun teşvik edilmesi.

Küresel ölçekte kabul gören sürdürülebilir turizm kriterleri Türkiye'nin sosyal ve kültürel yapısına uygun nitelikleri içermektedir. Türkiye Sürdürülebilir Turizm Endüstri Kriterleri dört ana başlık etrafında düzenlenmiştir. Bunlar: sürdürülebilir yönetim; sosyo-ekonomik etkiler; kültürel etkiler ve çevresel etkilerdir (Sürdürülebilir turizm programı hakkında, 2024).

Küçük şehirlerde sürdürülebilir turizmin canlandırmak için kamusal alanların düzenlenmesi, sürdürülebilir ulaşımın teşvik edilmesi, yerel kültürün ve mirasın korunması ve yerel halkın

katılımının sağlanması stratejiler uygulanabilir (Jaszczak vd., 2024: 4462). Aynı zamanda bu hedeflere ulaşmak için yeşil pazarlama uygulamaları ve çevre dostu turizm politikaları benimsenmelidir (Atay ve Dilek, 2013: 207).

3.7. Küçük Şehirlerde Sürdürülebilir Turizmde Karşılaşılan Zorluklar

Sürdürülebilir turizmin uygulanması çeşitli zorluklar ve engellerle karşı karşıyadır. Bu engeller arasında bürokrasi içinde koordinasyon eksiklikleri, farkındalık yetersizlikleri, paydaş desteğinin olmaması, ekonomik önceliklerin farklı alanlara kayması, siyasi irade eksiklikleri, kaynakların verimsiz kullanımı ve belirsizlik gibi unsurları içermektedir (Midgett, 2017: 17). Kapsamlı turizm planlamasının olmaması sürdürülebilir turizm uygulamalarının benimsenmesinin önündeki en büyük engel olarak kabul edilmektedir (Yadav vd., 2018: 1960) Politik başarısızlık (Hall C. , 2011: 658) ve finansal kısıtlamalar kritik öneme sahiptir (Petrović vd., 2024: 6113). Sürdürülebilir turizmin uygulanmasında karşılaşılan temel engeller ise;

I. Finansal kaynak yetersizliği ve yatırım eksikliği;

Küçük şehirlerde sürdürülebilir turizm yerel kalkınma ve çevresel koruma açısından kritik bir öneme sahiptir. Ancak, bu hedeflere ulaşabilmek için finansal kaynakların yetersizliği ve yatırım eksiklikleri gibi önemli zorlukların aşılması gerekmektedir.

• Küçük şehirler, genellikle sınırlı kaynaklara ve işgücüne sahip belediyelere dayanır (Gül ve Küçük, 2001: 45). Bu durum istenilen sayı ve nitelikte yeşil alan yaratılmasını zorlaştırır.

• Emlak piyasasındaki fiyat artışları ve yüksek kamulaştırma bedelleri de yerel yönetimler için ciddi bir mali yük oluşturur (Gül ve Küçük, 2001: 45). Bu durum yeşil alanların tahsisi ve sürdürülebilir turizm altyapısının geliştirilmesi için gerekli yatırımları daha da zorlaştırır.

• Küreselleşme süreci ekonomik sorunları ön plana çıkararak çevre sorunlarının göz ardı edilmesine yol açabilir (Karataş ve Kılıç, 2017: 67). Bu durum özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir turizm yatırımlarının yetersiz kalmasına neden olabilir.

II. Turizm baskısı ve aşırı turizm (overtourism) tehdidi;

• **Doğal kaynaklar üzerindeki baskı:** Artan turist sayısı doğal kaynakların tükenmesine, kirliliğe ve habitat tahribatına yol açabilir. Özellikle küçük şehirlerde kırılğan ekosistemler ve sınırlı altyapı nedeniyle bu etkiler daha belirgin olabilir (Can, 2007: 25).

• **Kültürel erozyon:** Aşırı turizm yerel kültürlerin aşırı ticarileşmesine ve özgünlüğünü kaybetmesine neden olabilir. Yerel halkın yaşam tarzı, gelenekleri ve değerleri turistlerin beklentilerini karşılamak için değişime uğrayabilir (İlban vd., 2023: 209).

• **Sosyal sorunlar:** Aşırı turist akını yerel halk ile turistler arasında gerginliklere, suç oranlarında artışa ve yaşam kalitesinin düşmesine yol açabilir. Konut fiyatlarının artması, yerel halkın yerinden edilmesi ve altyapı üzerindeki yük gibi sorunlar da ortaya çıkabilir (Coşar, 2014: 229).

• **Ekonomik dengesizlikler:** Aşırı turizm yerel ekonomiyi tek bir sektöre bağımlı hale getirebilir ve ekonomik kırılğanlığı artırabilir. Ayrıca turizm gelirlerinin büyük bir kısmının yerel halka değil de büyük şirketlere gitmesi gibi adaletsizlikler de ortaya çıkabilir (Can, 2007: 32).

• **Taşıma kapasitesinin aşılması:** Bir destinasyonun taşıma kapasitesi o destinasyonun doğal ve kültürel kaynaklarına, altyapısına ve sosyal dokusuna zarar vermeden ağırlayabileceği maksimum ziyaretçi sayısını ifade eder. Taşıma kapasitesinin aşılması, sürdürülebilirliğin temel prensiplerine aykırıdır ve yukarıda belirtilen olumsuzluklara yol açar (Can, 2007: 30).

III. Yerel halk ile turistler arasında çatışma potansiyeli;

Küçük şehirlerde sürdürülebilir turizm yerel ekonomilerin canlanması ve kültürel mirasın korunması açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Ancak, bu süreç yerel halk ile turistler arasında çeşitli çatışma alanlarını da beraberinde getirebilir. Bu çatışmaların temelinde ekonomik dengesizlikler, kültürel değişimle ilgili endişeler ve aşırı turizmin yarattığı baskılar yatmaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilir turizm uygulamaları, yerel toplulukların ihtiyaçlarını gözeterek, bu tür çatışmaların minimize edilmesine yönelik stratejiler geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu stratejiler hem ekonomik fırsatları artırmayı hem de kültürel mirası korumayı hedeflemektedir.

●Turizm baskısı: Aşırı turist akını yerel halkın yaşam alanlarını işgal edebilir ve günlük rutinlerini olumsuz etkileyebilir. Özellikle turistik sezonlarda, kalabalıklar, gürültü ve trafik gibi sorunlar yerel halk için rahatsızlık yaratabilir (Coşar, 2014: 229).

●Kültürel farklılıklar: Turistler ve yerel halk arasında kültürel farklılıklar yanlış anlamalara ve çatışmalara yol açabilir. Giyim tarzı, davranışlar, dini inançlar ve yaşam tarzı gibi konularda yaşanan farklılıklar karşılıklı saygı ve anlayışın eksik olduğu durumlarda sorunlara neden olabilir (Çeken vd., 2012: 20).

●Ekonomik eşitsizlikler: Turizm sektöründen elde edilen gelirlerin adil bir şekilde dağıtılmaması yerel halk ile turistler arasında ekonomik eşitsizliklere yol açabilir. Turistlerin yüksek harcama gücü yerel halkın yaşam maliyetlerini artırabilir ve temel ihtiyaç maddelerine erişimini zorlaştırabilir (Karadağ ve Marangoz, 2017: 38).

● Kaynak rekabeti: Turistler ve yerel halk su, enerji, konut ve ulaşım gibi kaynaklar için rekabet edebilir. Özellikle küçük şehirlerde sınırlı kaynaklar ve altyapı nedeniyle bu rekabet daha yoğun olabilir (Boz ve Özkan, 2021: 115).

● Yerel halkın katılımının eksikliği: Sürdürülebilir turizm projelerinde yerel halkın katılımının sağlanmaması projelerin yerel ihtiyaçlara ve önceliklere cevap verememesine ve yerel halkın projeleri sahiplenmemesine yol açabilir. Bu da projelerin başarısını olumsuz etkileyebilir ve çatışmalara zemin hazırlayabilir (Balaban ve Şimşek, 2019: 63-64).

IV. İklim değişikliği ve doğal afetler;

İklim değişikliği ve doğal afetler küçük şehirlerde sürdürülebilir turizm için önemli zorluklar yaratır. Bu zorluklar, hem turizm altyapısını hem de doğal ve kültürel kaynakları etkileyebilir. Özellikle sıcaklık ve değişen yağış düzenleri, doğal kaynakların azalması, deniz seviyesinin yükselmesi gibi nedenlerle altyapının hasar görmesi, turist güvenliğinin tehlikeye girmesi ve kültürel mirasın kayıp olması gibi sonuçlara yol açabilir.

4. SONUÇ

Küçük şehirlerde gelişen turizm sürdürülebilir insan gelişimi açısından yoksulluğun azaltılması, istihdam yaratılması, çevresel yenileme, uzak bölgelerin geliştirilmesi ve ülkedeki kadınlar ile diğer dezavantajlı grupların ilerlemesi gibi önemli işlevler üstlenerek sosyal bütünleşmeyi ve uluslararası anlayışı teşvik eden bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışma küçük şehirlerde sürdürülebilir turizmin etkilerini inceleyerek yerel ekonomiye ve sosyal yapıya olan katkılarını değerlendirmiştir. Elde edilen bulgular sürdürülebilir turizmin şehir gelişimi üzerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Çalışmamız, sürdürülebilir turizmin şehirler için ekonomik ve sosyal faydalarını vurgulayarak bu alandaki literatüre önemli bir katkı sağlamıştır.

Bu çalışma, küçük şehirlerde sürdürülebilir turizmin geliştirilmesi sürecinde yönetim ve pazarlama stratejilerinin kritik önemini vurgulamaktadır. Küçük şehirler doğal ve kültürel kaynakları koruma avantajına sahip olduklarından, sürdürülebilir turizm uygulamaları için uygun birer model oluşturmaktadır. Küçük şehirlerde turizmin yerel ekonomiyi desteklemesi sosyal ve kültürel mirasın korunmasına katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, sürdürülebilir turizm stratejilerinin çevresel etkileri azaltarak şehirlerin çekiciliğini artırabilecektir.

Küçük şehirlerde başarılı bir turizm yönetimi için yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve halkın aktif katılımı gereklidir. Paydaşların katılımıyla geliştirilen yönetim modelleri şehirlerin ekonomik ve sosyal yapısını güçlendirirken, turizm faaliyetlerinden elde edilen faydaların adil dağılımını sağlamaktadır. Pazarlama stratejileri açısından ise, küçük şehirlerin özgün değerlerini ön plana çıkaran sürdürülebilir ve dijital odaklı tanıtımların önem kazandığı anlaşılmaktadır.

Gelecekte yapılacak araştırmalar farklı şehirlerdeki sürdürülebilir turizm modellerini karşılaştırarak bu şehirlerin karşılaştıkları özgün zorluklara dair çözüm önerileri geliştirebilir. Bu çalışma, küçük şehirlerin turizme entegrasyonu sürecinde sürdürülebilirliğin önemini vurgulayarak literatüre katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- AĞRAŞ, S., YILDIZ, A. ve AKTÜRK, E. (2020). “Akıllı Turizmin Türkiye’de Uygulanabilirliği: İstanbul Örneği”. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), 207-231.
- AKIN, A., ŞİMŞEK, M. Y. ve AKIN, A. (2012). “Turizm Sektörünün Ekonomideki Yeri ve Önemi”. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, (7), 63-81.
- ALİYİ, F. ve AYDOĞAN, E. (2021). “Yönetişim İlkelerine Türksoy Genel Sekreterliği’nin Uyumu: Nitel Bir Değerlendirme”. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 2436-2451. doi:10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.21.11.1601
- ANTONIĆ, B., STUPAR, A., KOVAČ, V. S. ve GRUJIČIĆ, A. (2024). “Urban Regeneration Through Cultural–Tourism Entrepreneurship Based on Albergo Diffuso Development: The Venac Historic Core in Sombor, Serbia”. *Land*, 13(9), 1379-1401. doi:10.3390/land13091379
- ARIYANI, N., FAUZI, A. ve UMAR, F. (2023). “Pathways Toward The Transformation of Sustainable Rural Tourism Management in Central Java, Indonesia”. *Decision Science Letters*, 15(3), 137-148. doi:10.5267/j.dsl.2022.9.003
- ASİLTÜRK OKUTAN, Y. (2023). “Yavaş Turizm ve Yavaş Şehirlerin Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm Coğrafyasına Katkısı”. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(3), 122-129. doi:10.52835/19maysbd.1338975
- ATAY, L. ve DİLEK, S. (2013). “Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları: İbis Otel Örneği”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 203-209.
- AVCILAR, M. Y. ve KARA, E. (2015). “Şehir Markası Kavramı Ve Marka Şehir Yaratma Stratejilerine Yönelik Literatür İncelemesi”. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 16(34), 76-94.
- BAGHIROV, A. (2023). “Turizm Sektörü ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: OECD’ye Dahil 7 Batı Avrupa Ülkeleri Üzerinden Panel Veri Analizi”. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 15(2), 140-177. doi:10.55827/ebd.1341079
- BALABAN, A. Y. ve ŞİMŞEK, Ç. D. (2019). “Kentlerin Sürdürülebilir Turizm Potansiyeli ve Yerel Yönetimlerin Rolü: Samsun Üzerine Bir Değerlendirme”. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 62-76.
- BOZ, M. ve ÖZKAN, Ç. (2021). “Sürdürülebilir Şehir Turizmi: Barselona Örneği”. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 110-129.
- BYRD, E. T. (2007). “Stakeholders in Sustainable Tourism Development and Their Roles: Applying Stakeholder Theory to Sustainable Tourism Development”. *Tourism Review*, 62(2), 6-13. doi:10.1108/16605370780000309
- CAN, E. (2007). “Marka ve Marka Yapılandırma”. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1).

- CASTANHO, R. A., COUTO, G., PIMENTEL, P., CARVALHO, C. ve SOUSA, Á. (2020). "Princípios de Planeamento Estratégico e Gestão de Turismo Rural em Territórios Ultraperiféricos: o Caso de Estudo do Arquipélago Dos Açores". *Revista Ibérica De Sistemas e Tecnologias De Informação*, 30-41.
- CIUCULESCU, E.-L. ve LUCA, F.-A. (2024). "How Can Cities Build Their Brand Through Arts and Culture? an Analysis of ECoC Bidbooks from 2020 to 2026". *Sustainability*, 16(8), 3377-3399. doi:10.3390/su16083377
- COŞAR, Y. (2014). "Yavaş Şehir Olgusunun Kentsel Yaşam Kalitesi Üzerindeki Algılanan Etkisi". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 226-240.
- ÇAKMAK, A. Ç. (2024). "Yapay Zekâ ile Marka İnşası". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 624-635. doi:10.33437/ksusbd.1489490
- ÇEKEN, H., UÇAN, M. ve DALGIN, T. (2012). "Kırsal Turizmin Gelişimi Konusunda Yerel Halkın Alguları: Fethiye Yöresi Örneği". *Turar Turizm ve Arastırma Dergisi*, 1(1), 4-28.
- DAĞLI, Z. (2018). "Sürdürülebilir Turizmin Gelişimine Yönelik Yerel Halkın Tutumlarını İncelemeye İlişkin Bir Araştırma: Akçakoca Destinasyonu". *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 15(3), 603-619. doi:10.24010/soid.490709
- DE ZOYSA, M. (2022). "Ecotourism Development and Biodiversity Conservation in Sri Lanka: Objectives, Conflicts and Resolutions". *Open Journal of Ecology*, 12, 638-666. doi:10.4236/oje.2022.1210037
- DİRİÖZ, E. D. ve ARSLAN, M. (2019). "Sürdürülebilir Gelişimde Yerel Halkın Rolü: Urla Örneği". *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 103-120. doi:10.20979/ueyd.633105
- DJUWENDA, E., KARYANI, T., WULANDARI, E. ve PRADONO, P. (2023). "Community-Based Agro-Ecotourism Sustainability in West Java, Indonesia". *Sustainability*, 15(3), 10432-10453. doi:10.3390/su151310432
- DRAÇI, P. ve KRAJA, G. (2023). "Community Support for Sustainable Tourism Strategies is an Important Factor in Its Successful Development". *Economic Insights*, 21-31. doi:10.51865/EITC.2023.01.03
- DUAN, S. ve ZAMAN, S. (2024). "Kültürel Miras Alanlarında Kentsel Dönüşümün Mekânsal Etkileri". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(47), 649-673. doi:10.21550/sosbilder.1424555
- FAN, P., REN, L. ve ZENG, X. (2024). "Resident Participation in Environmental Governance of Sustainable Tourism in Rural Destination". *Basel*, 16(18), 8173-8192. doi:10.3390/su16188173
- FENNELL, D. (2003). *Ecotourism an Introduction 2nd Edition*. London: Routledge.
- FİDAN, Y. (2011). "Yönetimden Yönetişime: Kavramsal Bir Bakış". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 5-10.
- FREDMAN, R. E. ve MCVEA, J. (2005). "A Stakeholder Approach to Strategic Management". *The Blackwell handbook of strategic management*, 183-201.
- GEDİK, Y. (2023). "Turizm Sektöründe Sosyal Medya Pazarlaması Avantajları, Zorlukları Ve Stratejileri Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme". *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 297-316.
- GUO, Y., JIANG, J. ve LI, S. (2019). "A Sustainable Tourism Policy Research Review". *Sustainability*, 11(11), 3186-3202. doi:10.3390/su11113187

- GUPTA, R., EAR, M., JANARDHAN, M., KUMAWAT, H. ve SHEKHAR, C. (2024). "Sustainable Tourism Development: Balancing Economic Growth and Environmental Conservation". *Migration Letters*(21), 1240-1253. doi:10.13140/RG.2.2.18018.34245
- GÜL, A. ve KÜÇÜK, V. (2001). "Kentsel Açık-Yeşil Alanlar ve Isparta Kenti Örneğinde İrdelenmesi". *Turkish Journal of Forestry*, 1(2), 27-48. doi:10.18182/tjf.23277
- GÜLEÇ, M. ve ŞAHİNALP, M. S. (2022). Yavaş şehirlerde yaşayan halkın "yavaş şehir" statüsüne bakışı. *Coğrafya Dergisi*(45), 15-32. doi:10.26650/JGEOG2022-1074720
- GÜMÜŞ, N. (2016a). "Usage of Social Media in City Marketing: A Research On 30 Metropolitan Municipalities in Turkey". *Emerging Markets Journal*, 6(2), 30-37. doi:10.5195/emaj.2016.114
- GÜMÜŞ, N. (2016b). "Şehir Pazarlaması Bağlamında Üniversite Öğrencilerinin Şehre Yönelik Algılarının Belirlenmesi: Kastamonu İlinde Bir Araştırma". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 299-314. doi:10.5505/pausbed.2017.33716
- HALDAR, P. (2007). "Rural Tourism: Challenges and Opportunities". *Education*, 39-48.
- HALL, C. (2011). "Policy Learning and Policy Failure in Sustainable Tourism Governance: From First- and Second-Order to Third-Order Change?" *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4-5), 649-671. doi:10.1080/09669582.2011.555555
- HALL, D. R. (1998). "Tourism Development and Sustainability Issues in Central and South-Eastern Europe". *Tourism Management*, 19(5), 423-431. doi:10.1016/S0261-5177(98)00039-9
- HARTLEY, N. ve WOOD, C. (2005). "Public Participation in Environmental Impact Assessment—Implementing The Aarhus Convention". *Environmental Impact Assessment Review*, 319-340. doi:10.1016/j.eiar.2004.12.002
- HENCHE, B. G., SALVAJ, E. ve CUESTA-VALIÑO, P. (2020). "A Sustainable Management Model For Cultural Creative Tourism Ecosystems". *Sustainability*, 9554-9573. doi:10.3390/su12229554
- İŞILDAR, P. ve YILDIZ, Ö. (2019). "Festivaller ve Yerel Halk Üzerinde Sosyal Etkileri: Urla Örneği". *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 931-948. doi:10.26677/TR1010.2019.220
- İLBAN, M. O., GÜMRÜKÇÜ, S. ve YILDIZ, N. (2023). "Sürdürülebilir Turizm Çalışmalarında Sorumlu Turizm". *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 201-210. doi:10.32958/gastoria.1245896
- JASZCZAK, A., POCHODYŁA-DUCKA, E. ve PRANSKUNIENE, R. (2024). "Assessing The Success of The Development Strategy of The Cittaslow Movement: An Analysis of Revitalisation Programs and Experts Insights on The Model for Small Towns' Sustainable Development". *Sustainability*, 4459-4481. doi:10.3390/su16114459
- KARADAĞ, L. ve MARANGOZ, M. (2017). "Sürdürülebilir Turizm Açısından Alternatif Turizmin Önemi: Marmaris Örneği". *Turizm Akademik Dergisi*, 4(2), 29-40.
- KARATAŞ, A. ve KILIÇ, S. (2017). "Sustainable Urban Development and Green Areas". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 26(2), 53-78.
- KAVAKLI, E. ve KARAKAŞ, A. (2022). "Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Bir İnceleme". *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(25), 37-50. doi:10.47129/bartiniibf.1062723
- KESKİN, A. (2016). "Yerel Kalkınmada Yerel Yönetimlerin Rolü: Turizm Örneği". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(1), 143-154.

- KOTLER, P. (1999). *Kotler On Marketing: How To Create, Win And Dominate Markets*. New York: The Free Press.
- KUMLU, S. T., ALTINTAŞ, H. ve ÖZKUL, E. (2019). “Kırsal Turizm Destinasyonlarının Tanıtılmasında Sosyal Medya’nın Rolü”. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*, 3(4), 723-738. doi:10.32958/gastoria.585444
- KURAK AÇICI, F., ERTAŞ, Ş. ve SÖNMEZ, E. (2017). “Sürdürülebilir Turizm: Kültür Turizmi Ve Kültürel Miras”. *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 52-66.
- KURGUN, O. A. ve TEKİN AKTAŞ, D. (2019). “Belediyelerin Sürdürülebilirlik Uygulamalarının Turistik Hizmet Kalitesine Etkisi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 211-242. doi:10.16953/deusosbil.437750
- KURTOĞLU, R. (2017). “Şehir Pazarlaması ve Markalaşması Kapsamında Yozgat İlinin Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi ve Öneriler”. *Turkish Journal of Marketing*, 2(1), 1-20. doi:10.30685/tujom.v2i1.18
- LEAL, F. (2024). “Intelligent Exchange of Sustainable Tourist Habits Among The EU Member States”. *Administrative Sciences*, 14(6), 128-146. doi:10.3390/admsci14060128
- LIM, C. C. ve COOPER, C. (2009). “Beyond Sustainability: Optimising Island Tourism Development”. *International Journal of Tourism Research*, 89-103. doi:10.1002/jtr.688
- MIDGETT, C. C. (2017). *Barriers to Sustainability: A Cross-Case Analysis of Small Tourism Accommodation Enterprises (STAEs) in Dare county, North Carolina*. 10 19, 2024 tarihinde <https://www.proquest.com/dissertations-theses/barriers-sustainability-cross-case-analysis-small/docview/1952112336/se-2>
- OKTAY, E. ve PEKKÜÇÜKŞEN, Ş. (2009). “Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesinin Bir Aracı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları -Türkiye İçin Kısa Bir Değerlendirme”. *KMU İİBF Dergisi*, (16), 172-186.
- ÖZGİT, H. (2022). “How Should Small Island Developing States Approach Long-Term Sustainable Development Solutions? A Thematic Literature Review”. *Worldwide Hospitality and Tourism*, 14(4), 323-328. doi:10.1108/WHATT-03-2022-0039
- ÖZTEKİN, E. (2024). “Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Bağlamında Eko Şehirlerde Su ve Atık Yönetimi”. *Karaelmas Fen ve Mühendislik Dergisi*, 14(1), 92-100. doi:10.7212/karaelmasfen.1383715
- PETROVIĆ, M. D., GAJIĆ, T., TURGEL, I. D., RADOVANOVIĆ, M. M. ve BUGROVA, E. (2024). “Fostering Sustainable Urban Tourism in Predominantly Industrial Small-Sized Cities(Sscs)—Focusing On Two Selected Locations”. *Sustainability*, 16(14), 6086-6115. doi:10.3390/su16146086
- REVELL, K. (2013). “Promoting Sustainability and Pro-Environmental Behaviour Throughlocal Government Programmes: Examples from London, UK”. *Journal of Integrative Environmental Sciences*, 10(3-4), 199-218. doi:10.1080/1943815X.2013.858752
- ROSOOLIMANESH, M., RAMAKRISHNA, S., HALL, C., ESFANDLIAR, K. ve SEYFİ, S. (2023). “A Systematic Scoping Review of Sustainable Tourism İndicators in Relation to the Sustainable Development Goals”. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(7), 1497-1517. doi:10.1080/09669582.2020.1775621
- SERÇEK, S. (2018). “Kent Markalaşması Üzerine Kavramsal Bir Araştırma”. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 8(2), 1-11.

- SERT, N. A. (2019). “Sürdürülebilir Turizm Gelişiminde Turizmin Yerel Halk Tarafından Algılanan Etkilerinin, Toplum Katılımının ve Turizm Gelişimine Desteğin Rolü: Beypazarı Örneği”. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(42), 407-428. doi:10.31795/baunsobed.659297
- SEZGİN, M. ve KAHRAMAN, A. (2008). “Turistik Destinasyon Çerçevesinde Sürdürülebilir Turizm Yönetimi ve Pazarlaması”. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (19), 429 - 438.
- SEZGİN, M. ve KARAGÖZ, B. (2021). “Turizmde Robotlaşma Teknolojisinin Kullanımı”. Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 5(3), 946-959. doi:10.47525/ulasbid.940930
- SOYKAN, F. (2003). “Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi”. Ege Coğrafya Dergisi, (12), 1-11.
- Sürdürülebilir Turizm Programı Hakkında. (2024). 10 6, 2024 tarihinde Türkiye Turizm Tanıtım ve Geliştirme Ajansı: <https://tga.gov.tr/guvenli-ve-surdurulebilir-turizm/surdurulebilir-turizm-programi/surdurulebilir-turizm-programi-hakkinda> adresinden alındı
- TANGUAY, G., RAJAONSON, J. ve THERRIEN, M.-C. (2013). “Sustainable Tourism Indicators: Selection Criteria for Policy Implementation and Scientific Recognition”. Journal of Sustainable Tourism, 21(6), 862-879. doi:10.1080/09669582.2012.742531
- TEKELİ, İ. (1996). “Yönetim Kavramı Yansıra Yönetişim Kavramının Gelişmesinin Nedenleri Üzerine”. Sosyal Demokrat Değişim, (1), 45-54.
- TURGUT, A., DEMİREZER, Ö. ve UŞMA, G. (2024). “Yavaş Şehir (Cittaslow) Kavramının Sürdürülebilirlik Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi: Bra ve Seferihisar Örneği”. İdealkent, 15(42), 1013-1041. doi:10.31198/idealkent.1318628
- TÜRKER, E. (2020). “Türkiye’de Sürdürülebilir Sanayi Politikalarının Uygulanması ve Kamu, Sivil Toplum Kuruluşları ve Özel Sektörün Sürdürülebilir Sanayi Politikalarına İlişkin Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi”. Verimlilik Dergisi, (2), 73-100.
- TÜRKMEN, F. ve ORANLI, E. C. (2022). “Sakin Şehirlerin Sürdürülebilir Destinasyon Pazarlaması Üzerinde Etkileri: Perşembe İlçesi Örneği”. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 5(1), 60-84.
- UNITED NATIONS. (1987). “Report of the World Commission on Environment and Development. Report of the World Commission on Environment and Development”. United Nations. <https://digitallibrary.un.org/record/155291?ln=en> adresinden alındı
- USLU, A., ERUL, E., SANTOS, J. A., OBRADOVIĆ, S. ve SANTOS, M. C. (2023). “Determinants of Residents’ Support for Sustainable Tourism Development: An Empirical Study in Midyat, Turkey”. Sustainability, 15(13), 10012-10026. doi:10.3390/su151310013
- USLU, A., SANCAR, M. F., AKAY, B. ve KUTUKIZ, D. (2015). “Siirt İli Kırsal Turizm Potansiyeli ve Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Kırsal Turizm Algıları Üzerine Bir Araştırma”. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (49), 350-365.
- UYSAL, Ü. E. ve ÖZDEN, P. (2011). “Cultural Tourism As a Tool for Urban Regeneration in Istanbul”. WIT Transactions on Ecology and The Environment, (167), 389-400. doi:10.2495/ST110351
- ÜSTE, R. B. ve GÜZEL, B. (2008). “Yerel Yönetimlerin Turizm Sektörüne Katkıları ve İzmir Büyükşehir Belediyesi Örneği”. III. Balıkesir Turizm Ulusal Turizm Kongresi (s. 92-96). Balıkesir: Nobel Yayınevi.

- WANNER, A. ve PRÖBSTL-HAIDER, U. (2019). “Barriers to Stakeholder İnvolveıment in Sustainable Rural Tourism Development—Experiences from Southeast Europe”. *Sustainability*, 11(12), 3372-3388. doi:10.3390/su11123372
- YADAV, N., SAHU, N., DUKHABANDHU, S. ve YADAV, D. (2018). “Analysis of Barriers to Sustainable Tourism Management in A Protected Area: A Case From India”. *Benchmarking An International Journal*, 25(6), 1956-1976. doi:10.1108/BIJ-09-2016-0149
- YETİŞ, Ş. A. (2018). “Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Küçük Ölçekli Konaklama İşletmelerinde Yeşil Pazarlama Uygulamaları”. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 9(23), 88-104.
- YILDIZ, S. Ş. (2023). “Pazarlamada Şehir Çalışmaları: Türk Şehirlerinin Dünü, Bugünü, Geleceği. *Kent Akademisi*”. 16(Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı Özel Sayısı), 284-308. doi:10.35674/kent.1353514
- YÜCEL BATMAZ, N. ve BİÇİCİ, G. (2021). “Türkiye’de Somut Kültürel Mirasın Korunması Üzerine Bir Alan Araştırması: Kırıkkale-Delice Örneği”. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(1), 97-110. doi:10.33712/mana.827589